

เห็นแก่ลูก

พระนามแฝง พระขรรค์เพชร

ความยาว 1 องค์กร

เรื่องย่อ

นายล้า (ทิพเดชะ) เป็นเพื่อนของพระยาภักดินฤนารถตั้งแต่ครั้งพระยาภักดี ฯ ยังเป็นหลวงกำธร นายล้าทำความผิดโดยอาศัยหน้าที่ราชการ จึงต้องถูกจำคุก 10 ปี เมื่อพ้นโทษแล้ว นายล้าได้ค้าฝิ่นถูกจับได้แต่หลักฐานไม่เพียงพอ นายล้าจึงไม่ต้องถูกจำคุก เมื่อนายล้าหมดทางหากินแล้ว จึงมาที่บ้านพระยาภักดี ฯ ด้วยเจตนาที่จะแสดงตนว่า คือบิดาของแม่ลออ และหวังจะอาศัยลูกเลี้ยงชีวิต เมื่อนายล้าต้องโทษนั้น แม่ลออเพิ่งมีอายุได้ 2 ปี และต่อมาเมื่อแม่ลออมารดาแม่ลออใกล้จะถึงแก่กรรม ได้มอบแม่ลออให้เป็นบุตรบุญธรรมของพระยาภักดี ฯ โดยบอกว่าบิดาที่แท้จริงนั้นเสียชีวิตแล้ว พระยาภักดี ฯ ได้เลี้ยงดูแม่ลออมาเป็นอย่างดีจนแม่ลอออายุได้ 17 ปี และกำลังจะแต่งงานกับนายทองคำ ลูกเจ้าคุณธนชาติ พระยาภักดี ฯ ได้ทัดทานไม่ให้ นายล้าแสดงตนว่าเป็นพ่อของแม่ลออ โดยเกรงว่าจะทำให้แม่ลออเป็นที่รังเกียจของคนทั้งหลาย และจะมอบเงินร้อยซึ่งให้นายล้าเป็นการตอบแทน แต่นายล้าไม่ตกลง ขณะที่กำลังโต้เถียงกันอยู่นั้น แม่ลออก็เข้ามา นายล้าแนะนำตนเองว่าเป็นเพื่อนพระยาภักดี ฯ และเคยเห็นแม่ลออมาตั้งแต่เด็ก แม่ลออจึงได้ใจที่ได้พบคนที่รู้จักบิดามารดาของตน และได้พูดถึงบิดาอย่างเทิดทูน ทำให้นายล้ารู้สึกคนว่าเลวทรามและไม่อยากจะลบรูปบิดาจากใจของแม่ลออ จึงกลับใจไม่แสดงตัวว่าเป็นพ่อและลากลับไป

หมายเหตุ เป็นชุดแรกของบทละครชุดที่มีแสดงในประเทศไทย ถวายพระพันปีหลวง ทอดพระเนตรที่พระราชอุทยานสราญรมย์ เมื่อปี พ.ศ. 2449

แก่นเรื่อง

(ขอให้นักศึกษาอ่านเรื่องย่อทั้งหมดแล้วลองหาแก่นเรื่องด้วยตนเองก่อนอ่านหัวข้อต่อไปนี้ เพื่อประโยชน์ของนักศึกษาเอง เพราะผู้ที่หาแก่นเรื่องเป็นไม่เพียงแต่จะทำให้อ่านบทละคร และวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นประเภทใดอย่างเข้าใจลึกซึ้ง แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน เช่น ทำให้คุณภาพหนังเรื่องง่ายขึ้น เก็บสาระได้มากขึ้น และยังทำให้เข้าใจบุคคลที่สนทนาด้วยว่าการที่เขาพูดเช่นนั้น ๆ สาระสำคัญ หรือแก่นของใจความนั้นคืออะไร ดังนั้นจึงควรฝึกการหาแก่นเรื่องด้วยตนเองก่อนอ่านเฉลย และเมื่อนักศึกษาหาแก่นเรื่องได้ด้วยตนเอง ก็ไม่ต้องท่องเฉลย เพราะเข้าใจเสียแล้ว จะถามอีกกี่ครั้งหรือจะให้หาเรื่องใด ๆ ก็ย่อมตอบได้ เพราะเป็นคำตอบที่มาจาก

ความเข้าใจของตนเองซึ่งดีกว่าตอบได้เพราะความจำซึ่งอาจสับสนและลืมเลือนได้)

แก่นเรื่องของบทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทย 21 เรื่องที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์จากจินตนาการของพระองค์ สามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้คือ

1. เรื่องที่เนื่องมาจากเหตุการณ์หรือกิจการอันเกี่ยวกับบ้านเมือง สังคม
2. เรื่องที่เนื่องมาจากพฤติกรรมส่วนตัว

แก่นเรื่องที่จัดอยู่ในประเภทที่ 1 มี 8 เรื่อง ดังต่อไปนี้คือ

ชื่อเรื่อง	แก่นเรื่อง
1 ความดีมีไชย	ความซื่อตรงและจงรักภักดีของนักเรียนนายร้อย
2 “เจ้าข้า, สารวัด”	ผู้ที่ประพฤติดีระเบียบวินัยย่อมได้รับความเดือดร้อน
3 นวยอำนาจ	การที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองต้องกระทำอย่างรอบคอบ โดยพิจารณาว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ และการปกครองระบอบใดเหมาะสมกับบ้านเมืองของตน รวมทั้งระบวงการแทรกแซงจากผู้ฉวยโอกาส
4 ผู้ร้ายแฝง	โทษของข้าราชการที่มัวเมาอยู่กับการพนัน
5 โฟงพาง	ความสามารถและความจงรักภักดีของทหารเรือ
6 มหาตมะ	ควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มิฉะนั้นถ้าบ้านเมืองเดือดร้อนแล้วตนเองก็ไม่อาจพ้นความลำบากได้
7 หมิ่นประมาทศาล	ผู้ที่มีอำนาจจะต้องตกอยู่ใต้อำนาจของบุคคลที่เคยอยู่ใต้อำนาจตนก็ได้
8 หัวใจนักรบ	หน้าที่ของบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกฐานะที่มีต่อประเทศชาติ เน้นหน้าที่และคุณประโยชน์ของลูกเสือและเสือป่า
ส่วนแก่นเรื่องที่จัดอยู่ในประเภทที่ 2 มี 13 เรื่อง ดังต่อไปนี้คือ	
1 กลแตก	ความไม่สมหวังของผู้ที่ประพฤติดีชอบ
2 แก่แก่น	การทำอะไรด้วยสดีย่อมยังประโยชน์แก่ตน
3 ขนมหสมกับน้ำยา	ความพอดีกันในครอบครัวที่สามียชอบคุยโวโอ้อวด และภริยาไม่ลดลาवासอก
4 จัดการรับเสด็จ	ผู้ที่ไม่รอบคอบย่อมถูกหลอกได้ง่าย
5 น้อย อินทเสน	การเหยียดบรรดาศักดิ์ของผู้ที่ภูมิใจว่าตนอยู่ในตระกูลสูง
6 บ่วงมาร	การที่ภริยาจะประพฤตินอกใจสามีหรือไม่ก็นั้นย่อมขึ้นอยู่กับนิสัยของภริยาเป็นประการสำคัญ
7 ฟอกไม้ขาว	ผู้ที่เคยผิดพลาดมาแล้ว หากมีความคิดก็จะกลับตัวได้

8 ไมโกธ	ผู้ที่คิดอุบายเอาเปรียบผู้อื่นยอมตกอยู่ในที่อับจนได้สักวันหนึ่ง
9 เสียดสละ	ผู้ที่มีความรักยอมเสียดสละความสุขของตนเพื่อให้คนที่ตนรักมีความสุข
10 หนังสือ	เมื่อถึงเหตุการณ์คับขันยอมพิสูจน์ได้ว่าใครคือบุคคลที่มีค่าแท้จริง
11 หมายน้ำบ่อหน้า	การตั้งความหวังโดยอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่นอาจล้มเหลวได้
12 หาโล่ห์	ความแปรปรวนของปฏิกิริยา
13 เห็นแก่ลูก	พ่อยอมมีความรักลูกมากกว่าความรักตนเอง

การที่สามารถแบ่งแก่นเรื่องออกได้เป็นสองประเภทเช่นนี้ย่อมแสดงว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยที่จะให้บทละครของพระองค์เป็นเครื่องสั่งสอนประชาชน และเมื่อพิจารณาแก่นเรื่องทุกเรื่องจะเห็นได้ว่าทรงชี้แนวความประพฤติแก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกสภาพไม่ว่าจะเป็นลูก พ่อ แม่ คนรัก หรือพลเมือง

โครงเรื่อง เมื่อนักศึกษาหาแก่นเรื่องได้แล้ว และนำแก่นเรื่องไปพิจารณาร่วมกับเรื่องย่อของเรื่องแต่ละเรื่องย่อมจะเห็นได้ว่าโครงเรื่องของพระองค์มิใช่เป็นรูปการแนะนำสั่งสอน หรือชักชวนโดยตรง หากแต่ทรงวางโครงเรื่องในแนว “ดีเพื่อก่อ” หรือ “ลือสังคม” เป็นแนวสลดใจ บ้าง ชวนหัวบ้าง เพื่อให้ผู้ชมหรือผู้อ่านและบทละครได้คิดเอง นับเป็นการตรัสบอกโดยนัย จะเห็นละเอียดลงไปอีกว่าทรงพระราชนิพนธ์สำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัยและทุกฐานะ บ้างก็รวมอยู่ในเรื่องเดียวกัน บ้างก็แยกไปแล้วแต่จะเน้นที่บุคคลเพศใด วัยใด หรือฐานะใด ดังนั้น ผู้ชมการแสดงหรืออ่านบทละครของพระองค์ย่อมได้รับคติ หรือข้อเตือนใจที่จะดำเนินชีวิตของตนได้อย่างถูกต้องในฐานะที่เป็นชาวไทยผู้หนึ่ง และทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว และของสังคม พระยาสุรินทรพิพิธได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของพระราชนิพนธ์บทละครไว้ในบทความเรื่อง “ละครพูด” (หนังสือพิมพ์คำขวัญรายปักษ์ 1 ธันวาคม 2500 หน้า 9-10) ความตอนหนึ่งว่า “...สภาวะการคือโรค โรคในปัจจุบันก็กำเริบรุนแรงยิ่งกว่าโรคในอดีตเสียอีก แต่ยาคือพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ของพระมหาธีรราชเจ้า จะยังมีสรรพคุณรักษาโรคได้ดียิ่ง โดยการศึกษาและนำมาปฏิบัติ ก็จะเป็นการรักษาโรคที่ได้ผล แต่ยาขึ้นนี้จะเกิดผล ก็ต่อเมื่อหมอรู้จักใช้ คนไข้รู้จักกิน เท่านั้น...”

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้บทละครพูดของพระองค์ให้ทั้งความรื่นรมย์และหลักธรรมต่าง ๆ แก่ผู้ชมและผู้อ่าน¹ โดยทรงอาศัย “ปาก”

1 สัมภาษณ์พระบรมมหาราชวังศรีศรีนครินทร์สมุห (ฉัตร โชติศักดิ์) 29 พฤศจิกายน 2515.

ตัวละครบางตัวแสดงพระราชดำริและพระราชวิจารณ์หรือเป็นข้อคิดเห็นที่สรุปได้จากคำพูดโต้แย้งกันระหว่างตัวละคร

ข้อคิดและคติธรรมในพระราชนิพนธ์บทละครพูด อาจแยกได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศไทยและความเป็นพลเมืองดี กับเรื่องของครอบครัวและความสัมพันธ์ของคนในสังคม หากจะแบ่งเป็นประเภทย่อย อาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้คือ การปกครอง พระมหากษัตริย์ ทหาร การสงคราม เลือป่า ลูกเสือ ชาวต่างชาติ เศรษฐกิจ สตรี บุรุษ ครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน หน้าที่ของบุคคลต่าง ๆ อันได้แก่ ประชาชน ผู้พิพากษา ข้าราชการ บิดา-มารดา และข้อคิดเห็นโดยทั่วไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (นักศึกษาไม่ต้องท่องจำ แต่ควรอ่านให้ตลอดเพื่อจะได้ทราบว่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯได้พระราชทานข้อคิดเห็นในเรื่องใดผ่านพระราชนิพนธ์บทละครบ้าง และข้อคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ ทรงมีพระราชดำริอย่างไร)

การปกครอง

- ถ้าไม่เปลี่ยนตัวผู้ถืออำนาจอย่างแท้จริงละก็ การเปลี่ยนเพียงหัวหน้าของชาติจะไม่เป็นประโยชน์ (ฉวยอำนาจ หน้า 199)
- ศัตรูภายนอกจะฉวยโอกาสเมื่อเกิดความไม่สงบในบ้านเมือง (ฉวยอำนาจ หน้า 222)
- โลกนี้มีมิใช่จะอยู่ได้โดยอาศัยลัทธิ เราจำเป็นต้องฟังเสียงสิ่งที่ตนเผชิญหน้าอยู่ (ฉวยอำนาจ หน้า 243)
- ผู้มีอำนาจควรจะใช้อำนาจแต่ในทางที่ถูก ที่เป็นยุติธรรม ถ้ามิฉะนั้นจะทำให้ผู้น้อยสิ้นความนับถือ (หัวใจนักรบ หน้า 8)

พระมหากษัตริย์

- พระราชาเป็นสิ่งที่คนเราเคารพนับถือมาเสียหลายชั่วคนแล้ว การจะทำลายความรู้สึกฝังใจทำได้ยาก ในเวลาเมื่อเหตุการณ์สำคัญมาสู่ชาติบ้านเมือง เช่น มี ศึกสงคราม เป็นต้น ทหารชาติใดมีพระราชาเป็นจอมทัพ มีขวัญดีกว่าทหารที่ไม่มี พระราชาเปรียบเหมือนธงชัยของชาติ (ฉวยอำนาจ หน้า 201)

ทหาร-การสงคราม

- เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองต้องอาศัยทหารจึงจะสำเร็จ ถึงทหารจะไม่ยอมลงมือทำการร่วมมือด้วย อย่างน้อยก็ให้ทหารนิ่งเสียอย่างปราบปราม ก็พอจะได้รับผลสำเร็จ (ฉวยอำนาจ หน้า 209)

- เวลาศึกสงครามผู้ชายกับผู้หญิงก็ต้องแสดงความกล้ากันคนละอย่าง ผู้ชายกล้าไปรบไปตาย ผู้หญิงไม่ทำให้เป็นที่ลำบากแก่ตัวหรือผู้รักใคร่ ทำให้ผู้ที่รักมีหัวใจไปรบ (หัวใจนักรบ หน้า 92)
- ลูกปิ่นไม่รู้จักเลือกกระหว่างคนที่รักกับไม่ได้รับ (หัวใจนักรบ หน้า 21)

เสือป่า

- จุดประสงค์ของการเป็นเสือป่า คือ เพื่อมีโอกาสฝึกหัดไว้ให้สามารถทำหน้าที่อย่างผู้ชายได้ คือ ป้องกันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ได้ในเวลาที่เป็น ส่วนประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ได้มีโอกาสคบค้าสมาคมกันในหมู่ข้าราชการทั้งทหาร พลเรือน และตลอดถึงคบคิดได้รู้ใจกันแล้วก็สะดวกในทางการทำงานติดต่อกัน (หัวใจนักรบ หน้า 23)

ชาวต่างชาติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริและพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับชนต่างชาติในประเทศไทยไว้ในบทละครพูดของพระองค์ทั้งทางตรง คือ แสดงพระราชดำริและพระราชวิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา และทางอ้อม คือ ผู้อ่านจะรู้สึกได้จากสรพนามที่ทรงใช้หรือจากบุคลิกลักษณะที่ทรงระบุไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

ชาวตะวันออก

ชาวตะวันออกที่ทรงระบุไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูดมีเพียงชาติเดียว คือ ชาวจีนปนไทย

- (ลูกสาวเจ้าคุณภักดี ฯ) อายุ 24, เคยไปเรียนเมืองนอก, โก้เจี๊ยน, เด่นร่าเริง, ใคร ๆ นึกว่าคงได้เป็นหม่อมเจ้านาย หรือเป็นเมียข้าราชการชั้นสูง ๆ อะไรสักคนหนึ่ง, แต่โดนนายประเสริฐชิมเสียพักเดียว, เลยต้องไปเป็นเมียเจ๊ก (หนังสือ หน้า 16)
- การที่จะหวังให้คนที่ไทยปนจีนรู้สึกอะไร ๆ เหมือนคนที่เป็นไทยแท้ ๆ นั้น น่าจะเป็นการยากอยู่บ้าง (หัวใจนักรบ หน้า 15)
- คนชนิดนั้นไว้ใจยากอยู่หน่อย มันพลิกแพลงเปลี่ยนชาติของมันได้ง่ายนัก เข้าพวกไทยเป็นไทย เข้าพวกฝ้ายโน้นก็เป็นอีกอย่างหนึ่งทีเดียว ถ้าเมื่อจะเป็นอะไรก็เป็นเสียอย่างหนึ่ง ค่อยยังชั่ว เมื่ออยากจะเป็นเจ๊กก็เป็นไป นี่ไม่แน่ว่าเป็นอะไร เป็นค่างควายอย่างไรอยู่ คบยาก (หัวใจนักรบ หน้า 91)
- สรรพนามที่ทรงใช้เรียก คือ อ้ายเจ๊ก และไทยเก๊ (หัวใจนักรบ หน้า 43, 44, 49, 58)

พระราชดำริและพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อชาวตะวันตกนั้น แสดงถึงข้อดีและข้อเสีย ดังต่อไปนี้ คือ

- คนไทย (ในสมัยนั้น) ตั้งใจเอาอย่างฝรั่งเป็นที่ตั้ง และส่วนมากจะยกย่องฝรั่ง ไม่ว่าฝรั่งจะอยู่ในสภาพใด หรือประพฤติตนอย่างไรก็เห็นว่าดีทั้งนั้น (“...จะว่าเลว ๆ นั้นไม่ได้ เพราะถึงอย่างไรเขาก็เป็นฝรั่ง ถึงเมาแอ็กกลางถนนก็เป็นเทวดา ประพฤติตัวให้ระยำปานใดก็เป็นเทวดา คนเรานั้นจะเป็นเทวดาฤาเป็นคนสามัญก็ตีหัวเท่านั้น” แก่นั่น หน้า 12)
- การยกย่องฝรั่งเป็นความคิดของผู้ที่เป็นคนเห่อ ไม่มีความรู้ (น้อย อินทเสน) หน้า 82)
- (นายเรื่อนำร่างแบบเครื่องจักรมาขายให้นายสน เพราะ) “ผมหมายว่าจะอุดหนุนคนไทยด้วยกัน แต่เมื่อมาเห็นเช่นนี้แล้ว ก็จำเป็นต้องตกลงไปหาฝรั่งที่เขารู้จักของดีที่เขาไม่คิดล่อลวงเอาของเสียเปล่า ไม่คิดโกงยุบโกงยิบ ดีแล้ว ๆ คงได้เห็นกันวันหนึ่ง ดีเหมือนกัน ไปขายให้ฝรั่งจะได้เอาเงินฝรั่งมาสร้างเรือรบไทย” (มหาดมะ หน้า 43)

ในเรื่องหัวใจนักรบ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงระบุว่าทหารศัตรูเป็นชนชาติใด แต่เมื่อพิจารณาจากคำพูดของตัวละคร เช่น ท่านโคโลเนล ท่านกัปตัน (หน้า 82) และกิริยาอาการยกไห่ (หน้า 73) ก็พอจะเดาได้ ทั้งยังแสดงถึงความละเอียดละออของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ในการแทรกอาการที่ต่างกับของคนไทยให้ผู้ดูกะเนเอาเองด้วย บทบาทของทหารข้าศึกพระองค์ไม่ทรงเหยียดหยามแต่ถือว่าทำไปตามหน้าที่ ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบดังบทสนทนาในหน้า 81

ผู้บังคับการ “ท่านพระ ท่านเห็นหรือไม่ ว่าฉันนี่ถึงแม้เป็นข้าศึกก็จริง แต่ฉันก็เป็นยูติธรรม ได้เหมือนกัน ถึงคนที่อ้างว่าเป็นพวกฉันเองถ้าทำผิดแล้ว ฉันก็ต้องเอาโทษให้เป็นตัวอย่าง หาไม่คนอื่นจะกำริบ ค่อ ๆ ไปใครจะฆ่ากันโดยมีสาเหตุส่วนตัว ก็จะพากันอ้างว่าทำประโยชน์สำหรับพวกฉัน จะทำให้ฉันพลอยเสียชื่อด้วยว่าคบโจรให้ช่วยทำสงคราม”

กิริยาอาการที่ทหารต่างชาติแสดงต่อตัวละครฝ่ายดี เช่น แม่แยม แม่อุไร ก็เป็นอย่างสุภาพ ไม่หยาบคาย จึงสรุปได้ว่าชาวตะวันตกยังมีส่วนดีอยู่บ้าง ผิดกับชาวจีนปนไทยซึ่งมีแต่ข้อเสียหาย

เศรษฐกิจ

- ผู้ที่ควรมีทรัพย์ต้องเป็นผู้ที่รู้จักราคาของทรัพย์ ต้องรู้จักว่าทรัพย์นั้นจะเป็นเครื่องให้ความสุขแก่โลกเพียงไร จะทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองได้เพียงไร (มหาดมะ หน้า 128)
- ในสมัยโบราณอะไรไม่สำคัญเท่ากำลังกาย ใครมีกำลังมากก็มีอำนาจมาก จะทำอะไรก็ได้ มาเดี๋ยวนี้อะไรไม่สำคัญเท่าเงิน ใครมีเงินใหญ่คนนั้นมีอำนาจ จะต้องการสิ่งไรก็ได้ทุกอย่าง (มหาดมะ หน้า 54)
- คนยิ่งจนยิ่งหางานทำยาก (มหาดมะ หน้า 107)

สตรี

- ผู้หญิงไปจะเป็นภรรยาที่ดี เพราะจะไม่มี การต่อสู้ต่อเถียง (กลแตก หน้า 3)
- ธรรมดาผู้หญิงต้องการให้มีใครคนหนึ่งรัก และต้องการรักตอบ (กลแตก หน้า 10)
- หญิงสาวต้องระวังเกียรติคุณให้มาก (กลแตก หน้า 20)
- เวลาผู้หญิงอ่านหนังสือ อาจจะพลิกไปดูตอนจบก่อนไม่ได้ (เสียดสละ หน้า 100)
- แต่เรา ๆ เดียวนี้ไม่เหมือนผู้หญิงสมัยก่อน เราได้เล่าเรียนดีขึ้น, รู้จักใช้สมอง, รู้จักราคาแห่งอิสระภาพ, จำเป็นจะต้องพยายามขัดขืนการถูกเป็นทาสของผู้ชาย, จำเป็นต้องทำให้ผู้ชายให้ความยุติธรรมแก่พวกเรา, ถึงแม้ว่าจะต้องฝืนใจข่มความรัก ก็ต้องยอมเสียดสละเช่นนั้น, สำหรับประโยชน์ของผู้หญิงทั่วไป (หมายน้าบ่อหน้า หน้า 97)
- สิ่งใดที่ผู้หญิงไม่เต็มใจให้ ต่อให้ผู้ชายทำความชอบเท่าใด ๆ ก็ไม่ให้ (หมายน้าบ่อหน้า หน้า 147)
- ความงามตาความน่ารักน่านิยมของผู้หญิงไม่สำคัญอยู่ที่อายุ สำคัญอยู่ที่วาจา ความดีใน ตัว และความปรนนิบัติวิธดากดีให้เป็นที่พอใจ (ฮาโล่ท์ หน้า 41)

บุรุษ

- ธรรมดาคนเราที่จะไม่พลาดพลั้งลงบ้างเลยไม่มี มีแต่พลาดมากกับพลาดน้อย ทุกคน ๆ เมื่อทำความผิดลงไปแล้ว ก็ต้องคิดปิดความชั่วของตน แต่ก็ไม่สามารถจะทำได้ เมื่อทำความผิดไปแล้ว และรู้สึกผิดก็ควรที่สารภาพดีกว่าการที่จะถือทิฐิมานะ ควรจะก้มหน้ารับโทษ แล้วจึงค่อยตั้งใจประพฤติตนให้ดีขึ้นต่อไปจึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนกล้าแท้ เป็นลูกผู้ชาย ผู้ที่ทำความผิดแล้วไม่รับผิดนับว่าเป็นคนขลาดไม่สมควรที่จะเป็นผู้ชายได้เลย (ความดีมีไชย หน้า 87-88)

ครอบครัว

- การที่สามีจะให้เงินและเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ภรรยาโดยไม่ให้ความรักและความเอาใจใส่ย่อมเป็นการไม่เพียงพอ (กลแตก หน้า 7)
- การมีภรรยาที่ไม่ถูกใจเหมือนมีตกรวนใส่ขา แต่ถ้าได้คนถูกใจจะเป็นที่เย็นใจ เชือกกะมล ขึ้นมัน และอะไร ๆ อย่างอื่น (ขนมสมกับน้ำยา หน้า 1-2)

ความสัมพันธ์ระหว่างหญิง-ชาย

- ผู้หญิงที่ตกเป็นของชายก่อนการแต่งงานตามประเพณีเป็นฝ่ายเสียเปรียบ (ขนมสมกับน้ำยา หน้า 11)

ผู้ชายที่ได้ผู้หญิงง่าย ๆ ก็ย่อมจะทิ้งง่าย ๆ เป็นความผิดของผู้หญิงที่ทำให้ตัวราคาถูกลง (ฟอกไม่ขาว หน้า 12)

ธรรมชาติของผู้ชายหนุ่มโดยมาก ผู้หญิงคนไหนที่จะได้ยาก ๆ อยู่ช้าน่าปรารถนาเสียจริง แต่ถ้าพอได้แล้วก็หมดสนุก ชักจะจี๊ดลง ต้องเที่ยวควานหาใหม่อีก (ฟอกไม่ขาว หน้า 9)

- การหาคู่ก็เหมือนการสู้ศึก, คือ คนที่สุจริตต้องสงวนศักดิ์, ต้องไม่ใช่อุบาย หรือเอาเปรียบ อย่างที่ตนเองจะต้องรู้สึกละอายใจ (เสียดสะ หน้า 30)
- ผู้ชายอาจจะชอบผู้หญิงที่แก่กว่าตน แต่ไม่มีใครอยากให้ใครทราบเรื่องอายุที่แตกต่างกันนั้น (เสียดสะ หน้า 63)
- ความสงสารอาจจะพาใจให้กลายเป็นรักไปได้ (หนังสือ หน้า 87)
- การที่ผู้หญิงสาวจะไปบ้านชายหนุ่มเป็นความประพฤติที่ไม่สมควร (หมายน้ำบ่อหน้า หน้า 144)

ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน

- คนที่ประทุษร้ายต่อมิตรผู้ซื่อตรง นับว่าเป็นคนเลวที่สุด (แก้แค้น หน้า 40)
- 'หน้าที่ของมิตร' คือ 'ไม่ก่อเหตุรำคาญให้แก่ผู้เป็นมิตร' (โพงพาง หน้า 15)

หน้าที่ของบุคคลต่างๆ

ประชาชน

- กฎหมายเป็นสิ่งที่ควรนับถืออย่างแรง (หมิ่นประมาทศาล หน้า 5)

ผู้พิพากษา

- ผู้พิพากษาเป็นผู้ยึดถือในระเบียบจนไม่รู้จักใช้วิจารณญาณของตน เชื่อถือพยานที่มีน้ำหนักมากกว่าข้อเท็จจริง (บ่วงมาร หน้า 38)

ข้าราชการ

- ข้าราชการเป็นผู้ที่ไม่มีโอกาสใช้ความคิดนอกกฎลักษณะปกครอง (บ่วงมาร หน้า 39)
- ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จำเป็นต้องรักษาเกียรติยศและชื่อเสียง และทำตัวอย่างอันดีให้แก่ผู้น้อยในบังคับบัญชา (บ่วงมาร หน้า 52)
- ข้าราชการผู้ใหญ่ชอบรับผู้ที่ถูกไล่ออกจากที่อื่น เพราะรู้สึกเป็นเกียรติยศในการที่มีคนหนีร้อนไปพึ่งโพธิสมภาร (หมายน้ำบ่อหน้า หน้า 16)
- ผู้ที่หวังทำราชการยั่งยืนต้องเป็นคนมีหลักฐาน และหลักฐานที่สำคัญก็คือทางครอบครัว, ต้องมีภรรยาออกหน้าออกตาได้ (หมายน้ำบ่อหน้า หน้า 74)

บิดา-มารดา

- ธรรมดามารดาต้องตั้งตัวเป็นปฐมาจารย์ของบุตร แลจะต้องประพฤติตนให้สมควรเป็นที่เคารพบูชาของบุตร (หาโล่ห์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 หน้า 271, ครั้งที่ 2 หน้า 122)

บุตร

- ลูกไม่มีหน้าที่สอนพ่อ (โพงพาง หน้า 28)

ข้อคิดเห็นโดยทั่วไป

- การอะไร ๆ ที่สำคัญในชีวิตของคนเรา เมื่อตกลงใจกระทำลงไปแล้วก็ย่อมจะมีความรู้สึกตกใจอยู่บ้างเป็นธรรมดา เพราะไม่รู้ว่าคนอื่น ๆ เขาจะเล็งเห็นเหตุผลเพียงพอหรือไม่ (กลแตก หน้า 49)
- เป็นธรรมดาโลก ใครยิ่งเพื่องพล้างยิ่งมีคนชอบช่วยกระทับ (กลแตก หน้า 90)
- ภาษีที่ว่า อยู่ในเมืองตาทลึงก็ต้องหลิวตามเป็นประโยชน์ดีสำหรับแก้ตัว เมื่ออยากจะประพฤติการที่รู้อยู่แล้วว่าไม่ดี (แก้แค้น หน้า 14)
- คนสมองใหม่มีธรรมะสำคัญว่า “ความรักอันใดเสมอด้วยตนเองไม่มี” ไม่ต้องนึกถึงใครนอกจากตัวเองไม่ต้องซื้อต่อใครนอกจากตัวเอง (แก้แค้น หน้า 29)
- ของที่เสียไปแล้ว แม้จะลงโทษผู้ทำก็ไม่ทำให้ของกลับดีขึ้นมาได้ การระวังไม่ให้ทำผิดแต่แรกจึงดีที่สุด (จัดการรับเสร็จ หน้า 28)
- บุคคลย่อมไม่เร่งตัดสินว่าใครมีความประพฤติไม่ดี จนกว่าได้ทราบความแน่นอนว่าเป็นผู้ประพฤติชั่ว (โพงพาง หน้า 7)
- ใจคนจะผูกไว้ได้ก็แต่ด้วยความรักและความเมตตา การจะผูกใจด้วยอำนาจอย่างเดียวนั้นไม่อยู่แน่ (มหาตมะ หน้า 106)
- คนโดยมากดูรูปมากกว่าดูใจ นิยมในเครื่องประดับประดาภายนอกมากกว่าสติปัญญาและความสามารถซึ่งเป็นเครื่องประดับภายใน (มหาตมะ หน้า 107)
- สิ่งใดที่แล้วไปแล้วก็อย่าเก็บมานึกอีก นึกแต่ที่จะระวังการภายหลังดีกว่า (มหาตมะ หน้า 154)

จากข้อคิดเห็นที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทย ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์จากจินตนาการของพระองค์เอง รวม 21 เรื่อง ดังรายละเอียดข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานทั้งพระราชดำริและพระราชวิจารณ์ ทำให้ผู้อ่านสามารถทราบทั้งพระราชประสงค์ พระราชนิยม และสภาพการณ์

ในรัชสมัยของพระองค์ได้เป็นอย่างดี พระราชนิพนธ์และพระราชนิพนธ์หลายประการเป็นความจริงที่ยืนยมาถึงปัจจุบัน คนในสมัยปัจจุบันยังเห็นสภาพการณ์เช่นนั้นในสังคมของเขา และยังยึดถือข้อคิดเห็นในพระราชนิพนธ์มาปฏิบัติได้ นับได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาญาณและพระวิจรรณญาณอย่างลึกซึ้ง และกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงประสบผลสำเร็จในการใช้บทละครของพระองค์สั่งสอนประชาชน ไม่เพียงแต่ในรัชสมัยของพระองค์ หากแต่ถึงในสมัยปัจจุบันด้วย

ตัวละคร

ตัวละครที่จัดว่ามีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องได้แก่ ตัวเอกฝ่ายชาย ตัวเอกฝ่ายหญิง ตัวละครที่มีบทบาทเด่นแต่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวเอก และตัวตลก

การแบ่งประเภทตัวละครข้างต้นถือความสำคัญของตัวละครที่มีต่อเนื้อเรื่องเป็นหลัก ตัวเอกฝ่ายชายไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนหนุ่มที่ได้แต่งงานกับตัวเอกฝ่ายหญิงในตอนจบเรื่อง แต่จะเป็นผู้มีบทบาทเด่นที่สุดในเรื่องนั้นแทน เช่น นายล่า บิดาของแม่ลออเป็นตัวเอกฝ่ายชายในเรื่องเห็นแก่ลูก และพระภิรมย์วรการเป็นตัวเอกฝ่ายชายในเรื่องหัวใจนักรบบ เป็นต้น

ลักษณะของตัวละครแต่ละประเภท (รวบรวมจากคำบรรยายโดยตรง จากถ้อยคำที่ตัวละครอื่นกล่าวถึง โดยไม่มีอคติ และสรุปจากพฤติกรรมของตัวละคร)

ลักษณะของตัวละครในพระราชนิพนธ์บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์จากจินตนาการมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะประจำตัว ลักษณะร่วมย่อมแสดงว่าพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อบุคลิกของตัวละครแต่ละประเภทเป็นอย่างไร ลักษณะประจำแต่ละตัวละครย่อมแตกต่างกันตามบทบาทของตน

นอกจากตัวละครในพระราชนิพนธ์บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทยจะแบ่งได้เป็น 4 ประเภทข้างต้นแล้ว เมื่อพิจารณาจากบทบาทของตัวละครแต่ละประเภทยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ได้อีก ดังต่อไปนี้คือ

- ประเภทที่ 1 ตัวเอกฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมดีตั้งแต่ต้นเรื่อง
- ประเภทที่ 2 ตัวเอกฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมในตอนต้นเรื่องไม่สู้ดีแต่กลับเป็นคนดี และทำให้เรื่องจบลงด้วยดี
- ประเภทที่ 3 ตัวเอกฝ่ายหญิง

- ประเภทที่ 4 ตัวละครฝ่ายชายที่มีบทบาทเด่นแต่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวเอง โดยที่ตัวละครตัวนั้นเป็นผู้มีพฤติกรรมร้ายที่เกิดจากความตั้งใจอย่างมั่นคงตั้งแต่ต้นเรื่อง และในตอนท้ายเรื่องก็ไม่มีพฤติกรรมใดที่จะแสดงว่าตัวละครประเภทนี้สำนึกในการกระทำของตน
- ประเภทที่ 5 ตัวละครฝ่ายชายที่มีบทบาทเด่นแต่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวเอง โดยที่ตัวละครตัวนั้นเป็นผู้มีพฤติกรรมร้ายที่เกิดจากความโลภ ความเจ้าชู้ หรือความเห็นแก่ตัว และในตอนท้ายเรื่อง ตัวละครประเภทนี้ก็นำมาความผิดของตน
- ประเภทที่ 6 ตัวละครฝ่ายหญิงที่มีบทบาทเด่นแต่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวเอง
- ประเภทที่ 7 ตัวตลก

รายละเอียดผลการสรุปลักษณะตัวละครแต่ละประเภทต่อไปนี้ นักศึกษาไม่ต้องท่องจำ แต่ต้องอ่านให้ตลอดเพื่อให้ได้ข้อสรุปว่า การที่เราจะสรุปแนวคิดและอรรถาธิบายของนักเขียนท่านหนึ่ง ท่านใดผู้อ่านจำเป็นต้องอ่านผลงานในประเภทที่นักเขียนท่านนั้นแต่งเองทั้งหมดจึงจะสรุปได้ ไม่ใช่อ่านเพียงเรื่อง สองเรื่องแล้วจะสรุปได้ เพราะในเรื่องอื่น ๆ อาจปรากฏข้อมูลเป็นอย่างอื่นก็ได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการสรุปพระราชประสงค์ในการทรงพระราชนิพนธ์บทละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในส่วนที่เกี่ยวกับการทรงวางบุคลิกลักษณะของตัวละครว่าทรงชี้ให้ผู้ชม และผู้อ่านบทละครได้เห็นพฤติกรรมที่ควรนิยมและที่ควรละเว้นอย่างไร เพื่อให้เป็นหลักฐาน มิใช่การกล่าวลอย ๆ นักศึกษาจึงจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวละคร จึงเป็นความจำเป็นที่นักศึกษาต้องอ่านด้วยความเข้าใจ เพื่อที่จะได้เห็นชัดถึงพระราชประสงค์ในการทรงพระราชนิพนธ์

นอกจากนักศึกษจะได้ภาพรวมและความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับตัวละครแล้ว นักศึกษา ยังจะได้เห็นข้อแตกต่างในเรื่องอายุ อาชีพ และลักษณะบางประการของตัวละครว่ามีสภาพและค่านิยมต่างไปจากปัจจุบันเพียงไร ซึ่งย่อมเป็นไปตามสภาวะความเป็นอยู่และสภาพสังคมที่ต่างยุคสมัยกัน แม้รายละเอียดจะต่างกัน แต่ประเด็นหลักคือนิสัยของคนไทยที่มีคุณภาพควรเป็นอย่างไร ก็ยังเป็นสิ่งที่ใช้ได้ดีในปัจจุบัน ดังนั้นนักศึกษาจึงจำเป็นต้องอ่านข้อความที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวละครเพื่อให้เกิดความเข้าใจ แต่ไม่ใช่เพื่อท่องจำ

ตัวละครประเภทที่ 1

ตัวเองฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมดีตั้งแต่ต้นเรื่อง

ตัวละครประเภทที่ 1 มี 15 ตัว คือ

พระเทพราชเสวี	ในเรื่อง	กลแตก
พระประเสริฐไมตรี	ในเรื่อง	แก้แค้น

นายจันมีชื่อ หุ้มแพร	ในเรื่อง	ขนมสมกับน้ำยา
นายสวัสดิ์	ในเรื่อง	ความดีมีไชย
นายร้อยตรีเจริญ วัฒนานนท์	ในเรื่อง	“เจ้าข้า, สารวัด!”
สมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ที่ 6	ในเรื่อง	ฉวยอำนาจ
น้อย อินทเสน	ในเรื่อง	น้อย อินทเสน
พระพิมลเมธี	ในเรื่อง	บ่วงมาร
พระพิศิษฐ์เสวี	ในเรื่อง	ผู้ร้ายแฝง
หลวงเชียวชลธาร	ในเรื่อง	โพงพาง
ทิตยเพชร	ในเรื่อง	ไม้ไกรธ
นายพันโทพระยารามพลภักดิ์	ในเรื่อง	เสียสละ
พระศุภสาสน์โสภิต	ในเรื่อง	หนังสือ
นายร้อยเอกแก้ว กุสุมรัตน์	ในเรื่อง	หมายน้าบ่อหน้า
หลวงพิทักษ์ธรรมบุญกิจ	ในเรื่อง	หมื่นประมาทศาล

1.1 อายุ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงพระระบุอายุของตัวละครทุกตัวไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูด ถ้าจะพิจารณาอายุของตัวเอกฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมดีตั้งแต่ต้นเรื่องเท่าที่ทรงระบุไว้ จะพบว่า

อายุของตัวละครประเภทที่ 1 ที่ต่ำที่สุด คือ 20 ปี ได้แก่ น้อย อินทเสน ในเรื่อง น้อย อินทเสน

ตัวละครประเภทที่ 1 ตัวอื่น ๆ จะมีอายุ 21 ปี 25- 30 ปี 26 ปี 30 ปีเศษ 40 ปีเศษ และตัวเอกฝ่ายชายประเภทเดียวกันที่มีอายุสูงที่สุด คือ เลข 40 ปี

อายุของตัวละครประเภทที่ 1 ตามที่ได้ทรงกำหนดไว้มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องเป็นอย่างยิ่ง น้อย อินทเสน เป็นตัวเอกที่ยังรักสนุกมีความคิดแปลก คือ ความคิดในการแปลงตัว จึงนับว่าเหมาะสมที่น้อย จะมีอายุเพียง 20 ปี นายร้อยเอกแก้ว กุสุมรัตน์ และ หลวงเชียวชลธาร ที่มีอายุระหว่าง 25- 30 ปี นั้น เมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองแล้ว จะเห็นว่าเป็นบุคคลสมวัย คือ ถือความรักเป็นเรื่องสำคัญตามวิสัยคนหนุ่มทั่วไป แต่ก็มี ความยับยั้งชั่งใจ ความรู้จักประมาณตน และความรับผิดชอบมากพอสมควร ทั้งการแสดงความรักของตนให้หญิงคนรักทราบก็เป็นไปอย่างอยู่ในระเบียบประเพณี ส่วนพระราชเสวีในเรื่อง กลดแตก นั้น ก็เป็นผู้มีความคิดสุขุมมากกว่านายร้อยเอกแก้ว กุสุมรัตน์ หรือหลวงเชียวชลธาร สามารถเก็บ

ความในใจของคนได้นานกว่าบุคคลทั้งสอง พระพิมลเมธี ในเรื่อง บ่วงมาร เป็นม่ายและมีลูกอยู่ในวัยสาว แต่พระพิมลเมธียังมีความคิดในการเลือกคู่ครองใหม่พลาดไป ดังนั้น จึงเป็นการสมควรที่พระพิมลเมธีจะมีอายุในเกณฑ์ 40 ปีเศษ อ่อนกว่าพระศุภสาสน์โสภิต ในเรื่อง หนังสือ ซึ่งเป็นผู้มีอารมณ์เยือกเย็น รักการงาน มีความเป็นผู้ใหญ่ จนทำให้สุกัญญา ภรรยาผู้มีอายุเพียง 18 ปี หันไปสนใจกับความสนุกเพลิดเพลินจากนายประเสริฐ สุภางค์ เพื่อนชายที่มีอายุเพียง 25 หรือ 26 ปี อยู่ระยะหนึ่ง แต่จากความเป็นผู้ใหญ่ที่สุกซุ่ม และอารมณ์เย็นของพระศุภสาสน์โสภิต ก็มีส่วนทำให้เหตุการณ์คลี่คลายไปในทางที่ดีได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อายุของตัวละครมีส่วนสัมพันธ์กับบทละครเป็นอย่างดี

1.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงระบุอาชีพของตัวละครทุกตัวไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูด เฉพาะที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้อย่างชัดเจน ปรากฏว่า ตัวละครประเภทที่มีอาชีพและตำแหน่งหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

1. พระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระเจ้าวิคตอร์ที่ 6 ราชแห่งคอโรเนียในเรื่อง นวยอำนาจ
2. ทหารบก ได้แก่
 - 2.1 นายร้อยตรีเจริญ วัฒนานนท์ ในเรื่อง “เจ้าข้า, สารวัด!”
 - 2.2 นายพันโทพระยารามพลภักดิ์ ในเรื่อง เสียสละ และ
 - 2.3 นายร้อยเอกแก้ว กุสุมรัตน์ ในเรื่อง หมายน้ำบ่อน้ำ
3. ทหารเรือ ได้แก่ หลวงเชียวชลธาร ในเรื่อง โพงพาง
4. ผู้พิพากษา ได้แก่ หลวงพิทักษ์ธรรมบุญกิจ ในเรื่อง หมิ่นประมาทศาล
5. ทนายความ ได้แก่ ทิตยเพชร ในเรื่อง ไม่โกรธ¹
6. ข้าราชการพลเรือน ได้แก่
 - 6.1 พระประเสริฐไมตรี ในเรื่อง แก้วคัน²
 - 6.2 พระยาพิชัยสุเวี ในเรื่อง ผู้ร้ายแฝง
 - 6.3 พระศุภสาสน์โสภิต ในเรื่อง หนังสือ
 - 6.4 พระเพทราชเสวี ในเรื่อง กลแตก
 - 6.5 นายจันมีชื่อ หุ้มแพร ในเรื่อง ขนมนสมกับน้ำยา
 - 6.6 พระพิมลเมธี ในเรื่อง บ่วงมาร
7. นักเรียนนายร้อย ได้แก่ นายสวัสดิ์ ในเรื่อง ความดีมีไชย

1. ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “เรียนกฎหมายคิดจะเป็นทนายความ”

2. ทรงระบุว่าเป็นข้าราชการกระทรวงต่างประเทศ

อาชีพของตัวละครในพระราชนิพนธ์บทละครมีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากเรื่องย่อข้างต้น ทั้งอาชีพของตัวละครยังจะมีส่วนแสดงบุคลิกลักษณะและนิสัยของตัวละครด้วย ดังจะได้กล่าวรายละเอียดในตอนต่อไป

1.3 ลักษณะทั่วไป

จากรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะโดยทั่วไปของตัวละครประเภทที่ 1 จะสรุปได้ว่าลักษณะส่วนใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยามให้มีในตัวละครประเภทนี้คือ ฉลาด กล้าหาญ สามารถสื่อความคิดของตนกับตัวละครอื่นได้ ชัดตรง แคล่วคล่องว่องไว และ รู้การควรไม่ควร ส่วนลักษณะอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไปนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นส่วนสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง เช่น การที่พระสุภัสสร์โสมภิต ในเรื่อง หนึ่งเสือ เป็นคนขยันรักการทำงาน ย่อมทำให้สุกัญญา ภรรยาที่ยังอยู่ในวัยชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน หันไปให้ความสนใจแก่นายประเสริฐ สุภางค์ เพื่อนของพี่ชายที่พยายามเอาใจอยู่เสมอ และความเป็นผู้เสียสละ นึกถึงความสุขของผู้อื่นมากกว่าของตน ทำให้พระสุภัสสร์โสมภิตไม่แสดงความไม่พอใจในความประพฤติของสุกัญญา จนกระทั่งบิดา มารดาของสุกัญญาเห็นเป็นความประพฤติที่ไม่สมควร จึงดำเนินการช่วยแก้ไขสถานการณ์ จนในที่สุดสุกัญญาก็ตัดสินใจในทางที่ถูกได้ด้วยตนเอง ตัวอย่างอื่น ๆ ที่แสดงว่าเหตุการณ์ในเรื่องเนื่องจากลักษณะนิสัยของตัวละคร เช่น ในเรื่อง บ่วงมาร พระพิมลเมธีตัดสินใจแต่งงานกับแม่สลับ เพราะพระพิมลเมธีเป็นผู้ที่ค่อนข้างเชื่อถือความคิดของตนเอง คือ เชื่อว่าถ้าผู้หญิงได้เป็นเอกภรรยาของผู้ชายคนใด และได้รับความรักใคร่ทูลนอมให้ถูกทางแล้ว จะไม่ประพฤติเสียหายน ทั้งพระพิมลเมธีเป็นผู้มีอายุ และเป็นคนที่ค่อนข้างขริมนิไม่มีเพื่อนผู้ใดกล้าหักท้าน การที่ทรงพระราชนิพนธ์ให้พระพิมลเมธีมีวัยและนิสัยเช่นนี้ย่อมทำให้เป็นเหตุเป็นผลว่า ทำไมข้าราชการผู้มียศบรรดาศักดิ์จะตัดสินใจแต่งงานกับหญิงซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “กาก็สมัยใหม่” ได้ ความสัมพันธ์ของวัยและลักษณะนิสัยของตัวละครกับเนื้อเรื่องนี้มีปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ทุกเรื่องทีเดียว

ตัวละครประเภทที่ 2

ตัวเอกฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมในตอนต้นเรื่องไม่สู้ดีแต่กลับเป็นคนดี และทำให้เรื่องจบลงด้วยดี ตัวละครประเภทนี้มี 4 ตัว คือ

นายล่า (ทิพเดชะ)	ในเรื่อง เห็นแก่ลูก
นายสน	ในเรื่อง มหาตมะ
พระภิรมย์วารการ	ในเรื่อง หัวใจนักรบ
ขุนจ่านางจันเนกอัถ์	ในเรื่อง หาโล่ห์

2.1 อายุ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุอายุตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมในตอนต้นเรื่องไม่สู้ดี แต่กลับเป็นคนดี และทำให้เรื่องจบลงด้วยดีไว้ 3 ตัว คือ พระภิรมย์วรกร อายุประมาณ 50 ปี นายล่ำ (ทิพเดชะ) อายุ 40 ปี และขุนจ่านางจำแนกอัถด์ อายุ 25 ปี อายุตัวละครประเภทนี้มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องเป็นอย่างดี จะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ถ้าจะแบ่งตัวละครประเภทนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ตัวละครที่มีอายุที่อยู่ในวัยกลางคน ได้แก่ พระภิรมย์วรกร และนายล่ำ การที่เป็นผู้มีอายุค่อนข้างมากมีส่วนทำให้เป็นคนที่ดื้อด้นไม่ฟังความคิดของผู้อื่น แต่ก็อยู่ในวัยที่ไม่มากจนเกินกว่าที่จะถูกชักนำหรือได้รับบทเรียนให้กลับใจหรือเปลี่ยนความคิดได้ ในตอนท้ายเรื่อง ส่วนอายุของขุนจ่านางจำแนกอัถด์ ก็มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องหาได้เช่นกัน เพราะเมื่อได้ติดต่อกับแม่สาวงาม หญิงหม้ายซึ่งมีอายุมากกว่า และมีอุปนิสัยความคิดมากกว่า ย่อมจะทำให้ขุนจ่านางจำแนกอัถด์คล้อยตามได้ แต่อายุ 25 ปี ก็ไม่น้อยเกินไปกว่าที่จะมีความรู้สึกรับผิดชอบ และตัดสินใจในทางที่ถูกต้องได้ในตอนท้ายเรื่อง

2.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุอาชีพของตัวเอกฝ่ายชาย ประเภทที่ 2 ไว้อย่างชัดเจน 3 ตัว คือ พระภิรมย์วรกรเคยเป็นข้าราชการแต่ต้องออกเพราะขาดไหวพริบไม่ทันเหตุการณ์ นายสนเป็นเศรษฐีที่ไม่ได้ทรงระบุอาชีพอื่น และนายล่ำเพ็งพันโท สำหรับขุนจ่านางจำแนกอัถด์ นั้น คาดคะเนจากบรรดาศักดิ์ได้ว่าคงจะมีอาชีพเป็นข้าราชการพลเรือน

อาชีพของตัวละครประเภทนี้ที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องมาก คือ นายสน นายล่ำ และพระภิรมย์วรกร นายสนเป็นผู้มีฐานะดี จึงเป็นผู้ที่สมควรมีส่วนร่วมในการบริจาคเงิน เพื่อสาธารณประโยชน์ แต่นายสนนั้น เพ็งพันโทจึงอยู่ในสภาพที่หมดตัว และไม่มีทางอื่นใด นอกจากคิดไปพึ่งพาแม่ลูกบุตรสาวที่พระยาภักดินฤนารถเลี้ยงไว้ สำหรับพระภิรมย์วรกรนั้น การที่เคยรับราชการก็น่าจะมีส่วนช่วยให้พระภิรมย์วรกร ซึ่งไม่เห็นประโยชน์ของการเป็นเสือป่าในตอนต้นเข้าใจความจำเป็นของเสือป่า และให้ความร่วมมือกับราชการได้ง่ายกว่าผู้ที่ไม่เคยรับราชการเลย แต่อาชีพของขุนจ่านางจำแนกอัถด์ไม่สู้จะมีความสัมพันธ์เด่นชัดกับเนื้อเรื่อง หากจะมีสัมพันธ์ในระหว่างลักษณะทั่วไป และเนื้อเรื่องมากกว่า ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2.3 ลักษณะทั่วไป

ลักษณะร่วมของตัวเอกฝ่ายชายประเภทที่ 2 มี 2 ประการ คือ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนในตอนต้นเรื่อง และมีเหตุการณ์ที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นบ้าง หรือ มีเหตุผลที่จะรู้สึกตัวได้ในตอนท้ายเรื่อง จะเห็นได้ว่า ลักษณะ 2 ประการนี้ เป็นลักษณะที่จำเป็นสำหรับตัวละครประเภทนี้

มากที่สุดทีเดียว ทั้งนี้เพราะ การเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ย่อมจะทำให้นายล้าคิดจะแสดงตัวว่าเป็นบิดาของแม่ลออ โดยหวังจะให้ลูกเลี้ยงตนต่อไป และทำให้นายสนเสียขายเงินไม่ยากบริจาคร่วมในการสร้างเรือรบเพื่อป้องกันประเทศ ทั้งลักษณะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนนี้ทำให้พระภริมย์วรากรไม่ยากให้บุตรของตนไปเป็นลูกเสือ เพราะเกรงจะเสียการเรียน สำหรับขุนจำนจจำแนกอัถ์นั้น ก็เห็นแต่ความสุขของตนกับแม่สาวจนยอมที่จะร่วมมือกับแม่สาวในการที่จะแต่งงานกับแม่เลาเพื่อเป็นการ “หาโล่ห์” กันไม่ให้คนครหานินทาตนและแม่สาว แต่จากการเป็นผู้มีเหตุผลพอที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก็มีส่วนทำให้นายล้า เลิกความคิดที่จะแสดงตนเป็นบิดาแม่ลออ ทั้งทำให้นายสนเห็นประโยชน์ในการให้ความร่วมมือกันป้องกันประเทศ และมีส่วนในการทำให้พระภริมย์วรากรเห็นประโยชน์ของการเป็นเสือป่า สำหรับขุนจำนจจำแนกอัถ์นั้น ก็มีความเป็นผู้มีเหตุผลพอที่จะยอมรับแม่เลาเป็นภรรยาอย่างแท้จริง แทนที่จะให้เป็นเพียง “โล่ห์” ตามที่ตั้งใจไว้แต่แรก

ลักษณะร่วมของตัวละครประเภทนี้อีกประการหนึ่ง คือ ไม่มีวาทศิลป์ ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากนายล้า นายสน และพระภริมย์วรากร เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะนี้เป็นลักษณะตรงกันข้ามกับตัวเอกฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมดีตั้งแต่ต้นเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีวาทศิลป์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ลักษณะเฉพาะตัวอื่น ๆ ของตัวเอกฝ่ายชายประเภทที่ 2 ก็ล้วนแล้วแต่เป็นลักษณะที่ทำให้ตัวละครเหล่านั้นมีลักษณะที่เด่นชัดว่า ทำไมจึงมีพฤติกรรมเช่นนั้น คือ นายล้า เป็นผู้ที่แต่งตัวปอนแต่ยังเห็นได้ว่าเคยเป็นผู้ดื่มครั้งหนึ่ง ชอบดื่มสุรา ในวัยหนุ่มเป็นผู้ที่ขาดการรับผิดชอบเลยครอบครัว แต่มีความรู้สึกตัวในตอนท้ายเรื่อง ทั้งยังเป็นคนฉลาดพอที่จะเลือกความสุขของลูกมากกว่าความสุขของตน

ส่วนนายสน นั้น เป็นคนตระหนี่ เอาแต่ใจตน ยกความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ทั้งยังคิดว่าตนเป็นผู้มีไหวพริบสติปัญญาดี และไม่เกรงใจใคร แต่จากความเป็นผู้มีเหตุผลบ้าง และเป็นคนที่ค่อนข้างอ่อนเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ร้ายแรง จึงทำให้นายสนเสื่อมหาคณะ และเปลี่ยนความคิดเห็นของตนในตอนท้ายเรื่อง

สำหรับพระภริมย์วรากร นั้น เป็นคนที่เชื่องง่าย จึงถูกนายชุ่นเบ้งชักจูงได้ง่าย ๆ ในตอนท้ายเรื่อง แต่จากการที่เป็นผู้มีหัวใจเป็นนักรบ และเป็นผู้มีเหตุผลพอสมควร จึงทำให้พระภริมย์ วรากร เห็นประโยชน์ของการเป็นลูกเสือและเสือป่าได้

ส่วนขุนจำนจจำแนกอัถ์ นั้น มีลักษณะเฉพาะตัว คือ ก่อนข้างจะไม่ฉลาด และมีความตั้งใจแสดงกิริยาว่าตนรู้จักธรรมเนียมยุโรป จึงทำให้เป็นผู้ไม่มีความคิดลึกซึ้ง และง่ายต่อการถูกชักจูงในตอนต้นเรื่อง แต่เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ และเหตุผลพอสมควร จึงสามารถตัดสินใจได้ถูกต้องในตอนท้ายเรื่อง

จากรายละเอียดที่ได้กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าลักษณะของตัวละครแต่ละตัวเป็นสาเหตุที่จะทำให้เป็นตัวละครฝ่ายชายที่มีพฤติกรรมไม่ดีที่สุดในตอนต้นเรื่อง แต่ก็กลับเป็นคนดีและทำให้เรื่องจบลงด้วยดี

ตัวละครประเภทที่ 3

ตัวละครฝ่ายหญิง

ตัวละครฝ่ายหญิงมีพระราชนิพนธ์บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์มีรวมทั้งสิ้น 16 ตัว คือ

น.ส.พิมพา สุภนาม	ในเรื่อง	กลแตก
นางภิรมย์ฤดี	ในเรื่อง	ขนมสมกับน้ำยา
แม่สายหยุด	ในเรื่อง	ความดีมีไชย
น.ส.สงวน พลโยธิน	ในเรื่อง	"เจ้าข้า, สารวัด!"
แม่มาลัย	ในเรื่อง	น้อย อินทเสน
สังวาลย์	ในเรื่อง	บ่วงมาร
น.ส.สายหยุด	ในเรื่อง	โพงพาง
จัมรัส	ในเรื่อง	ฟอกไม้ขาว
แม่ละไม	ในเรื่อง	มหาตมะ
แม่สาย	ในเรื่อง	ไม้โกรธ
น.ส.ศรี วรวิสัย	ในเรื่อง	เสียดสละ
สุกัญญา	ในเรื่อง	หนังสือ
มาลี สุทธะสิริ	ในเรื่อง	หมายน้าบ่อหน้า
น.ส.อุไร	ในเรื่อง	หัวใจนักรบ
แม่เจลา	ในเรื่อง	หาโล่ห์
แม่ลออ	ในเรื่อง	เห็นแก่ลูก

3.1 อายุ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงระบุอายุตัวละครฝ่ายหญิงทุกตัว ไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูด ถ้าจะพิจารณาอายุของตัวละครฝ่ายหญิงเท่าที่ทรงระบุไว้ จะพบว่าตัวละครฝ่ายหญิงที่อายุน้อยที่สุด คือ แม่ลออ ในเรื่อง เห็นแก่ลูก มีอายุ 17 ปี ตัวละครฝ่ายหญิงที่

อายุมากที่สุด คือ จำรัส ในเรื่อง ฟอกไม่ขาว มีอายุ 26 ปี เกณฑ์อายุอื่น ๆ คือ 18, 19 20 และ 22 ปี

เมื่อพิจารณาอายุของตัวเอกฝ่ายหญิงเท่าที่ทรงระบุไว้กับบทบาทของตัวเอกนั้น ๆ จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ตัวเอกฝ่ายหญิงส่วนใหญ่ยังอยู่ในปกครองของบิดามารดา แต่ก็โดนพ่อที่จะมีความรักแล้ว ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่แม่ลออ น.ส.สายหยุด สมุททานนท์ สังวาลย์ มาลี สุทธะสิริ แม่มาลัย จะมีอายุในเกณฑ์ 17- 18 ปี และผู้อ่านก็จะเห็นความแตกต่างในเรื่องการมีคนรักของตัวเอกดังกล่าวข้างต้นกับ น.ส.พิมพ์า สุขนาม ซึ่งมีอายุ 20 ปี ว่า น.ส.พิมพ์า เป็นผู้ที่เก็บความรู้สึกได้มากกว่าตัวเอกฝ่ายหญิงที่มีอายุในเกณฑ์ 17- 18 ปี ส่วนตัวเอกฝ่ายหญิงที่มีครอบครัวแล้ว ได้แก่ สุกัญญา แม่เฉลา และนางภิรมย์ฤดี จะมีอายุในเกณฑ์ 19- 22 ปี สำหรับจำรัสมีอายุถึง 26 ปี นั้น เหตุการณ์ในเรื่อง ฟอกไม่ขาว เกิดขึ้นในระหว่างที่จำรัสแต่งงานครั้งหลัง กับหลวงพรพานิชกรรม ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่ตัวเอกฝ่ายหญิงของเรื่องควรจะอยู่ในวัยก่อนข้างสูง แต่ก็ไม่สูงเกินกว่าที่จะขาดความยับยั้งชั่งใจมิให้ตนต้องกินยาตายได้

3.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

ในการศึกษาเรื่องอาชีพของตัวละครประเภทที่ 3 จะพบว่าไม่มีการระบุอาชีพไว้อย่างแน่นอน ทั้งยังไม่สามารถคาดคะเนจากพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ใด ๆ ได้ ที่เป็นดังนั้นก็เนื่องมาจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพ หากแต่อยู่ในความคุ้มครองของบิดา มารดา หรือสามี

3.3 ลักษณะทั่วไป

ลักษณะโดยทั่วไปของตัวเอกฝ่ายหญิงสรุปได้ว่า ลักษณะส่วนใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยามให้ตัวเอกฝ่ายหญิงมี คือ ความเป็นผู้มีรูปสมบัติ มีท่วงทีที่ริยาดี เป็นผู้ที่สามารถสื่อความคิดของตนให้แก่ผู้อื่น และเป็นผู้มีสติปัญญา ส่วนลักษณะอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไปนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง เช่น ในเรื่อง “เจ้าข้า, สารวัด!” น.ส.สงวน พลโยธิน เป็นผู้ชอบเล่นสนุก จึงขอให้นายร้อยตรีเจริญ วัฒนานนท์ คนรักแต่งกายพลเรือนมาหาตนซึ่งเป็นการขัดคำสั่งของผู้บังคับบัญชาหรือในเรื่อง ขนมนสมกับน้ายา นางภิรมย์ฤดี เป็นคนที่ปล่อยตัวจึงเสียตัวแก่หลวงภิรมย์ฤดีก่อนการแต่งงาน ทำให้ตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบหลวงภิรมย์ฤดีนำไปคุยอวดเพื่อนได้ แต่การเป็นผู้มีปัญญาไว้ทำให้นางภิรมย์ฤดีหาทางแก้เผ็ดสามีได้ เป็นต้น ความสัมพันธ์ของวัยและลักษณะนิสัยของตัวละครเป็นเครื่องทำให้ตัวเอกฝ่ายหญิงในบทพระราชนิพนธ์ละครพูดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะสมจริง

ตัวละครประเภทที่ 4

ตัวละครฝ่ายชายที่มีบทบาทเด่น แต่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวเอกโดยที่ตัวละครตัวนั้นเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมร้าย ซึ่งเกิดจากความตั้งใจอย่างมั่นคงตั้งแต่ต้นเรื่อง และในตอนท้ายเรื่องก็ไม่มีพฤติกรรมใดที่จะแสดงว่าตัวละครประเภทนี้สำนึกผิดในการกระทำของตน

ตัวละครประเภทที่ 4 นี้ มี 9 ตัว ดังต่อไปนี้ คือ

จอห์น แฟรงก์	ในเรื่อง	ความดีมีชัย
นายชั้น	ในเรื่อง	จัดการรับเสด็จ
สัมมาร์โค	ในเรื่อง	ฉวยอำนาจ
พระยาอารักษ์ราชากร	ในเรื่อง	ผู้ร้ายแฝง
พระวิสูตรพานิช	ในเรื่อง	โพงพาง
หลวงพรพานิชกรรม	ในเรื่อง	ฟอกไม่ขาว
นายประเสริฐ สุภางค์	ในเรื่อง	หนังสือ
หลวงภักดีดำรงศักดิ์	ในเรื่อง	หมายน้าบ่อหน้า
นายชุ่นเบ้ง	ในเรื่อง	หัวใจนักรบ

4.1 อายุ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงระบุอายุของตัวละครทุกตัวไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูด สำหรับตัวละครประเภทที่ 4 นี้ ทรงระบุไว้เพียง 4 ตัว คือ ตัวละครที่มีอายุประมาณ 40 ปี มี 3 ตัว คือ พระยาอารักษ์ราชากร ในเรื่อง ผู้ร้ายแฝง พระวิสูตรพานิช ในเรื่อง โพงพาง และหลวงพรพานิชกรรม ในเรื่อง ฟอกไม่ขาว ส่วนตัวละครประเภทที่ 4 ที่ทรงระบุอายุอีกตัวหนึ่งนั้น คือ นายประเสริฐ สุภางค์ ในเรื่อง หนังสือ มีอายุประมาณ 25- 26 ปี

เมื่อพิจารณาคูบทบาทของตัวละครประเภทที่ 4 เท่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุอายุไว้ จะเห็นได้ว่าบทบาทและอายุของตัวละครประเภทนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน พระยาอารักษ์ราชากรทำความผิดโดยการยักยอกเงินหลวง และพระวิสูตรพานิชต้องการความลับของราชการ พฤติกรรมชนิดนี้น่าที่ผู้กระทำจะมีอายุพอสมควร จึงนับว่าเป็นการเหมาะสมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงกำหนดอายุของตัวละครทั้ง 2 ไว้ให้อยู่ในเกณฑ์ 40 ปี ส่วนหลวงพรพานิชกรรมที่มีอายุอยู่ในวัย 40 ปีด้วยนั้น เมื่อพิจารณาจากบทบาทของหลวงพร ฯ ไม่สู้จะมีส่วนสัมพันธ์เด่นชัดเท่ากับการพิจารณาจากความสัมพันธ์ของหลวงพร ฯ กับตัวเอกฝ่ายหญิง คือ แม่จรัส หลวงพร ฯ แต่งงานกับแม่จรัส ซึ่งเป็นฝ่ายหญิงที่ผ่านการแต่งงานมาแล้วหลายครั้ง อายุของแม่จรัสที่ทรงระบุไว้ คือ 26 ปี ดังนั้นจึงเป็นการเหมาะสมที่หลวงพร ฯ

จะมีอายุอยู่ในวัยที่ค่อนข้างจะเป็นผู้ใหญ่ คือ ในราว 40 ปี สำหรับนายประเสริฐ สุภางค์ ที่ทรงระบุไว้ว่ามีอายุประมาณ 25- 26 ปีนั้น ก็เป็นการสอดคล้องกับบทบาทของนายประเสริฐที่เป็นคนหนุ่มรักสนุก ขาดความขังคึดและความรอบคอบ เอาแต่ใจตนในการที่หมายปองภรรยาของผู้อื่น

4.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงระบุอาชีพของตัวละครทุกตัวไว้ในพระราชนิพนธ์ทละครพูด เฉพาะที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้อย่างชัดเจน ปรากฏว่า มีตัวละครประเภทที่ 4 ที่อาชีพและตำแหน่งหน้าที่เป็นข้าราชการพลเรือน

เมื่อพิจารณาตามเนื้อเรื่องแล้วจะเห็นได้ว่า อาชีพและตำแหน่งหน้าที่ของพระยาอารักษ์-ราชากร และ หลวงภักดีดำรงศักดิ์ มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องมาก แก่นเรื่องของเรื่อง ผู้ร้ายแฝงคือ โทษของข้าราชการที่มัวเมาอยู่กับการพนัน และการที่หลวงภักดีดำรงศักดิ์หาอุบายต่าง ๆ เพื่อที่ได้แต่งงานกับมาลี สุทธะสิริ ก็ด้วยเหตุผลประการหนึ่ง คือ อยากก้าวหน้าในราชการ เพราะมาลีเป็นหลานของพระยาประดิษฐ์ราชการ ผู้บังคับบัญชาของตน

สำหรับตัวละครอื่น ๆ ในประเภทที่ 4 นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงระบุอาชีพและตำแหน่งหน้าที่ นอกจาก จอน แฟรงก์ ในเรื่อง ความดีมีไชย ที่ทรงระบุว่าเขาเป็นนักเรียนนายร้อย แต่มีความผิดถูกไล่ออก ซึ่งนับว่าเป็นการเหมาะสมที่ทรงกำหนดไว้เช่นนี้ เพราะตามเนื้อเรื่อง จอน แฟรงก์ เป็นผู้ลอบมาสืบความลับในหมู่นักเรียนนายร้อย ทั้งยังปลอมตัวโดยแต่งชุดนักเรียนนายร้อยด้วย จนในชั้นต้นผู้ที่ถูกสงสัย คือ นายสวัสดิ์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากการที่จอน แฟรงก์ ชำนาญลู่ทางและจากเสื้อผ้าที่สวมใส่ ทำให้สามารถหันเหความสนใจไปจากตนได้เป็นเวลานานพอสมควร จนถึงเวลาที่จับได้อย่างคาหนังคาเขา ดังนี้ จึงนับได้ว่าอาชีพและตำแหน่งหน้าที่ของตัวละครประเภทที่ 4 มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและบทบาทของตัวละครเป็นอย่างยิ่ง

ข้อที่น่าสนใจในการศึกษารายละเอียดของตัวละครฝ่ายชายประเภทที่ 4 นี้ คือ เรื่องเชื้อชาติของตัวละคร ตัวละครประเภทอื่น ๆ ล้วนมีเชื้อชาติเป็นไทยทั้งสิ้น มียกเว้นเพียงตัวเดียว คือ สมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ที่ 6 ราชานแห่งคอโรเนีย ในเรื่อง ฉวยอำนาจ ซึ่งจัดเป็นตัวละครประเภทที่ 1 แต่ตัวละครประเภทที่ 4 นี้เป็นชนต่างชาติถึง 3 ตัว คือ จอน แฟรงก์ ในเรื่อง ความดีมีไชย แม้ตามเนื้อเรื่องจะไม่บ่งสัญชาติแน่นอน แต่เมื่อดูชื่อแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นชาวยุโรป ส่วนสมมาร์โค ในเรื่อง ฉวยอำนาจ เป็นได้ศึกจากยิว และนายซุ่นเบ้ง ในเรื่อง หัวใจนักรบ เป็นคนจีนปนไทยในบังคับต่างชาติ และถ้าจะพิจารณาตัวละครตัวอื่น ๆ ที่มีส่วนส่งเสริมตัวละครประเภทที่ 4 ในการดำเนินการร้ายต่าง ๆ จะปรากฏว่าตัวละครอีกหลายตัวจะเป็นคนจีนปนไทย หรือมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่บ่งว่ามีเชื้อจีน เช่น นายประมุท ในเรื่อง โฟงพาง เป็นผู้ร่วมมือกับตัวละครประเภทที่ 4

คือ พระวิสูตรพานิช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบรรยายลักษณะของนายประมุลว่า “หน้าซัด หนังกาชั้นเดียว” สำหรับหลวงภักดีดำรงศักดิ์ในเรื่อง หมายนํ้าบ่อนํ้า นั้น ก็มีผู้มาร่วมคิดคือ พระวิเชียรวานิช ซึ่งมีลักษณะออกจะเป็นเชื้อจีน และมีลักษณะค่อนข้างโกง ฉลาดในทางเอาเปรียบผู้อื่น ชอบชักชวนให้เฟลิดเฟลิน จึงเป็นคนกว้างขวาง “แต่พากันไปลงนรกเสียเยอะแล้ว” และเมื่อพิจารณารวมกับข้อคิดเห็นที่ทรงแทรกในบทละครพูดของพระองค์แล้ว (ดังรายละเอียดในบทที่ 3) จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเจตนาที่จะเตือนคนไทยให้ระวังภัยที่มาจากคนที่คนไทยป็นจีนเป็นส่วนใหญ่

4.3 ลักษณะทั่วไป

ลักษณะโดยทั่วไปของตัวละครประเภทที่ 4 สรุปได้ว่า ลักษณะส่วนใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยมให้มีในตัวละครประเภทนี้ คือ เห็นแก่ตัว ไม่มีน้ำใจเป็นลูกผู้ชาย ฉลาดในการออกอุบายต่าง ๆ ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับตัวละคร ประเภทที่ 1 และเพื่อให้ตัวละครมีลักษณะสมจริง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงกำหนดให้ตัวละครประเภทที่ 4 นี้มีแต่ข้อเสียทุกด้าน บางตัวมีบุคลิกค่อนข้างดี มีความรู้ มีความสามารถในการทำงาน ซึ่งลักษณะเช่นนี้มิได้ขัดต่อการที่จะมีพฤติกรรมร้าย เพราะการที่หลวงภักดีอดมศักดิ์มีความฉลาด ความสามารถในการทำงาน เป็นคนคล่องและมีมรรยาทดี เป็นเหตุให้พระยาประดิษฐ์ราชการพอใจ หลวงภักดี ๆ จึงย้ายจากหน้าที่นายอำเภอหัดสินบุรีมารับราชการกับพระยาประดิษฐ์ราชการพอใจ หลวงภักดี ๆ จึงย้ายจากหน้าที่นายอำเภอหัดสินบุรีมารับราชการกับพระยาประดิษฐ์ราชการพอใจ หลวงภักดี ๆ ทั้งด้วยความทะนงว่าตนเองเป็นที่ชอบพอของพระยาประดิษฐ์ฯ และคุณหญิง หลวงภักดี ๆ จึงคิดมักใหญ่ใฝ่สูงต่อไป ส่วนลักษณะเฉพาะตัวอื่น ๆ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นไป เพื่อให้ดูสมเหตุสมผลว่า ทำไปตัวละครแต่ละตัวในประเภทนี้จึงมีพฤติกรรมร้ายได้

ตัวละครประเภทที่ 5

ตัวละครฝ่ายชายที่มีบทบาทเด่นแต่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอก โดยที่ตัวละครตัวนั้น เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมร้ายที่เกิดจากความโลภ ความเจ้าชู้ หรือความเห็นแก่ตัว และในตอนท้ายเรื่อง ตัวละครประเภทนี้ก็น่าสนใจในความผิดของตน

ตัวละครประเภทนี้มี 6 ตัว ดังต่อไปนี้ คือ

หลวงวิศาลพัฒนากร	ในเรื่อง	กลแตก
พระวิเศษสัตถุผลการ	ในเรื่อง	แก้แค้น
หลวงภิรมย์ฤดี	ในเรื่อง	ขนมสมกับนํ้ายา
หลวงราชภักดีจรรย์	ในเรื่อง	น้อย อินทเสน

หมื่นหาญ
นายบัว

ในเรื่อง ไมโคร
ในเรื่อง หมื่นประมาทศาล

5.1 อายุ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงระบุอายุตัวละครทุกตัวในพระราชนิพนธ์ บทละครพูดของพระองค์ สำหรับตัวละครประเภทที่ 5 ทรงระบุอายุไว้ 3 ตัว คือ หลวงวิศาลพัฒนกร ในเรื่อง กลแตก อายุ 30 ปี หลวงราชภัตต์จรรย์ ในเรื่อง น้อย อินทเสน อายุ 25 ปี และหลวง ภิรมย์ฤดี ในเรื่อง ขนมหสมกับน้ำยา อายุ 24 ปี

เมื่อพิจารณาอายุของตัวละครประเภทที่ 5 เท่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงระบุไว้ จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันในเรื่องอายุและบทบาทของตัวละคร หลวงราชภัตต์- จรรย์ ในเรื่อง น้อย อินทเสน อยู่ในวัยหนุ่มต้องการแต่งงานกับแม่มาลัย ลูกสาวเศรษฐี แต่ปรากฏว่าบิดา มารดาของแม่มาลัยไม่พอใจ จึงคบคิดกับพระสมานบริกรหาอุบายกลั่นแกล้ง อายุของ หลวงราชภัตต์ ฯ ยังอยู่ในวัยหนุ่มจึงสนับสนุนอุบายของพระสมาน ฯ ในเรื่องการให้เสมียน ปลอมตัวไปหลอกรับครวนี้ สำหรับหลวงภิรมย์ฤดี ในเรื่อง ขนมหสมกับน้ำยา แม้จะเป็นผู้ที่ มีครอบครัวแล้ว แต่ก็ปรากฏว่า หลวงภิรมย์ ฯ แต่งงานเพราะเกิดได้เสียกันก่อนและฝ่ายหญิง มีครรภ์ ประกอบกับอายุยังน้อยเมื่อมีครอบครัวแล้วก็ไม่สู้จะราบรื่น มีเหตุต้องวิวาทกันด้วยเรื่อง ที่ไม่สมควร เช่น การที่หลวงภิรมย์ ฯ ชอบคุยเรื่องกรรยาเสียตัวแก่ตนก่อนแต่งงาน ส่วนหลวง วิศาลพัฒนกร ในเรื่อง กลแตก แม้จะมีอายุมากกว่าหลวงราชภัตต์ ฯ และหลวงภิรมย์ ฯ แต่ก็ ยังอยู่ในเกณฑ์ที่แสดงความเจ้าชู้ไม่เลือก และคิดที่จะมีภรรยาใหม่ เมื่อเปรียบเทียบอายุของตัวละคร ประเภทที่ 4 กับตัวละครประเภทที่ 5 แล้วจะเห็นได้ว่า ตัวละครประเภทที่ 4 ที่มีพฤติกรรมร้าย ด้วยความต้งใจนั้น จะมีอายุอยู่ในเกณฑ์สูงกว่าตัวละครประเภทที่ 5 ที่มีพฤติกรรมร้ายเพราะ ความคะนอง และความเจ้าชู้ของตน จึงนับได้ว่าอายุและบทบาทของตัวละครในพระราชนิพนธ์ บทละครพูดมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี

5.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

อาชีพของตัวละครประเภทที่ 5 นี้ ส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าราชการ คือ หลวงวิศาลพัฒนกร ในเรื่อง กลแตก พระวิเศษลัญญการ ในเรื่อง แก้วแค้น หลวงภิรมย์ฤดีในเรื่อง ขนมหสมกับน้ำยา และ หลวงราชภัตต์จรรย์ ในเรื่อง น้อย อินทเสน ส่วนหมื่นหาญ ในเรื่อง ไมโคร นั้น เป็นเศรษฐี เจ้าของไร่ฝ้าย และนายบัว ในเรื่อง หมื่นประมาทศาล เป็นนักร้องเบา

ตัวละครประเภทที่ 5 ที่มีอาชีพสัมพันธ์กับบทบาทของตนอย่างเห็นได้ชัด คือ หมื่นหาญ ในเรื่อง ไมโคร และ นายบัว ในเรื่อง หมื่นประมาทศาล หมื่นหาญเป็นเศรษฐีเจ้าของไร่ฝ้าย

จึงนับเป็นการเหมาะสมที่หมื่นหาญจะเป็นตัวละครที่มีผู้มาติดพันลูกสาว และหมื่นหาญก็พิถีพิถันในการเลือกลูกเขย และยังมีข้อตกลงที่ทำให้หมื่นหาญมีทางกลั่นแกล้งผู้ที่มาสมัครเป็นลูกเขย โดยใช้ฉากไร้ฝ่ายของตนเป็นส่วนใหญ่ สำหรับ นายบัว นั้น เป็นผู้ที่เคยต้องโทษ และเป็นนักย่องเบา จึงสอดคล้องกับบทบาทที่ลอบเข้าหาในบ้านผู้พิพากษา ซึ่งนอกจากจะขโมยของแล้ว นายบวยังใช้วาจาเปรียบเปรยอีก จึงนับได้ว่าทั้งการกระทำและคำพูดของนายบัวเป็นการหมิ่นประมาทศาล

5.3 ลักษณะทั่วไป

จากรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะโดยทั่วไปของตัวละครประเภทที่ 5 ข้างต้นจะสรุปได้ว่า ลักษณะส่วนใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยมให้มีในตัวละครประเภทนี้ ได้แก่ ขลาดที่จะรับผิดชอบการกระทำของตน ลำรวย เจ้าชู้ และคิดแต่ประโยชน์ส่วนตัว เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะของตัวละครประเภทที่ 4 แล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่า ตัวละครประเภทที่ 5 มีลักษณะที่เป็นรองตัวละครประเภทที่ 4 มากทั้งในด้านบุคลิกลักษณะและความรู้สึกนึกคิด แม้จะมีพฤติกรรมที่ร้ายเหมือนกัน อนึ่ง ตัวละครประเภทที่ 5 นี้จะมีพฤติกรรมร้ายเฉพาะเรื่องส่วนตัวของตน ไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศชาติ เหมือนพฤติกรรมร้ายของตัวละครประเภทที่ 4

ตัวละครประเภทที่ 6

ตัวละครฝ่ายหญิงที่มีบทบาทเด่น แต่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับตัวเอง

ตัวละครประเภทที่ 6 นี้ มี 3 ตัว คือ

แม่สลับ	ในเรื่อง	บ่วงมาร
นางกุหลาบ สุนทรภรณ์	ในเรื่อง	เสียดสะ
แม่สำออง	ในเรื่อง	หาโล่ห์

6.1 อายุ

ในกลุ่มตัวละครประเภทที่ 6 3 ตัวข้างต้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุอายุไว้ 2 ตัว คือ แม่สลับ ในเรื่อง บ่วงมาร มีอายุประมาณ 25 ปี และ แม่สำออง ในเรื่อง หาโล่ห์ มีอายุราว 28-30 ปี

เมื่อพิจารณาบทบาทของตัวละครประเภทที่ 6 ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุอายุไว้ จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับอายุของตัวละครนั้น ๆ กล่าวคือ บทบาทของแม่สลับ

และ แม่สำอางเป็นหญิงที่ผ่านการสมรสมาแล้ว และมาแต่งงานหรือมีคนรักใหม่ ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับอายุของตัวละครประเภทที่ 3 (ตัวเอกฝ่ายหญิง) ซึ่งมีอายุอยู่ในระหว่าง 17- 20 ปีเศษ สำหรับตัวละครประเภทที่ 3 ที่ยังมีได้มีครอบครัว ส่วนตัวละครประเภทที่ 3 ที่มีครอบครัวแล้ว จะมีอายุ 22- 26 ปี ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงกำหนดอายุตัวละครฝ่ายหญิงที่ผ่านโลกมากกว่าให้มีอายุในวัย 25- 30 ปี

6.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

ในการศึกษาเรื่องอาชีพของตัวละครประเภทที่ 6 จะพบว่าไม่มีการระบุไว้ ที่เป็นดังนั้นก็เนื่องมาจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สตรีส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพ หากแต่อยู่ในความคุ้มครองของบิดา มารดา หรือสามี ดังที่ปรากฏกับตัวละครประเภทที่ 3 ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น แต่เนื่องจากตัวละครประเภทที่ 6 ไม่มีทั้งบิดา มารดา และสามี เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องบางตอนก็จะปรากฏว่า แม่สลับ ในเรื่อง บ่วงมาร เป็นภรรยาของพระพิมลเมธีด้วยหวังที่จะปกกลอก และแม่สำอาง ในเรื่อง หาโล่ห์ (ฉบับพิมพ์ครั้งแรก) ได้ยอมรับว่าที่ตนติดต่อกับขุนจันทน์จำแนกอดีตก็ด้วยคิดจะหลอกเอาเงินของขุนจันทน์ ๔ มาใช้จ่าย

6.3 ลักษณะทั่วไป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงระบุรูปสมบัติของตัวละครประเภทที่ 6 ไว้อย่างชัดเจนเหมือนตัวละครประเภทที่ 3 ที่ทรงระบุไว้เป็นส่วนมาก หากแต่ทรงระบุเพียงว่า แม่สลับ ในเรื่อง บ่วงมาร เป็นผู้ทำทางเก้ แต่งตัวเก่ง แม่สำอาง ในเรื่อง หาโล่ห์ เป็นผู้ที่แต่งตัวมาก และนางกุหลาบ ในเรื่อง เสียดสะ เป็นผู้มีจริต มีหน้าตาทำทางดู

ในด้านการพูดนั้น แม่แม่สลับ ในเรื่อง บ่วงมาร จะเป็นผู้มีวาทีศิลป์ในการพูดให้คนสงสาร แต่ก็จะเป็นเฉพาะผู้ที่เธอต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น แต่กับคนอื่น ๆ แล้ว เธอจะเป็นคนปากจัด พูดอย่างอวดดีและถือตัว สำหรับแม่สำอาง ในเรื่อง หาโล่ห์ เป็นผู้พูดอย่างฉะฉาน และ นางกุหลาบ ในเรื่อง เสียดสะ เป็นหญิงที่กล้าพูดจาอย่างล่อแหลม ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับตัวละครประเภทที่ 3 แล้ว จะเห็นได้ว่า ตัวละครประเภทที่ 6 นี้ มีความสามารถในการพูดอย่างฉลาดและอ่อนหวานเท่าตัวละครประเภทที่ 3 ไม่ได้

ลักษณะร่วมของตัวละครประเภทที่ 6 นี้ อีกประการหนึ่ง คือ เจ้าอุบาย

เมื่อได้พิจารณาลักษณะร่วม และลักษณะเฉพาะของตัวละครประเภทที่ 6 นี้ ก็จะเข้าใจได้ว่า เหตุใดตัวละครแต่ละตัวจึงมีพฤติกรรมเช่นนั้น จัดเป็นตัวละครที่สมจริงได้อีกประเภทหนึ่ง

ตัวละครประเภทที่ 7

ในพระราชนิพนธ์บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์จากจินตนาการของพระองค์ นั้น ยังมีตัวละครอีกประเภทหนึ่ง ที่ถึงแม้จะไม่มีบทบาทเด่นเท่าเทียมกับตัวละครประเภทอื่น ๆ แต่ก็ยังนับได้ว่าเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่ง เพราะได้มีส่วนช่วยให้ผู้ชมเกิดความเพลิดเพลินได้ ตัวละครประเภทนี้คือ ตัวตลก การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแทรกตัวตลกไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูดของพระองค์ ก็เพื่อช่วยให้เกิดความครึกครื้นบ้างก็ไม่ให้ผู้ชมง่วง¹

ตัวตลกในพระราชนิพนธ์บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทย 21 เรื่อง ที่ใช้ในการศึกษารายละเอียดต่าง ๆ มี 9 ตัว ดังต่อไปนี้ คือ

ขุนประกาศกิจการ	ในเรื่อง	กลแตก
หลวงวิจิตรอัศดร	ในเรื่อง	ขนมสมกับน้ำยา
เอม	ในเรื่อง	ความดีมีไชย
อ้ายมั่ง	ในเรื่อง	จัดการรับเสด็จ
เถ่อ	ในเรื่อง	“เจ้าข้า, สารวัด!”
หลวงวรเวสวิสิฐ	ในเรื่อง	น้อย อินทเสน
ถึก	ในเรื่อง	บ่วงมาร
อ้างโพล้ง	ในเรื่อง	ไม้โกรธ
นายบัว	ในเรื่อง	หมิ่นประมาทศาล

7.1 อายุ

ตัวตลกที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุอายุไว้มีเพียง 3 ตัว คือ ขุนประกาศกิจการ อายุ 40 ปี เศษ หลวงวรเวสวิสิฐ อายุ 40 ปี และหลวงวิจิตรอัศดร อายุ 25 ปี เมื่อพิจารณาบทบาทของตัวตลกทั้ง 3 แล้ว จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับอายุ กล่าวคือ หลวงวรเวสวิสิฐเป็นบิดาของแม่มาโดยผู้มีอายุ 18 ปี หลวงวิจิตรอัศดรมีภรรยาผู้มีอายุประมาณ 20 ปี และขุนประกาศกิจการเป็นน้ำของดารา ผู้ที่ตามเนื้อเรื่องมีครอบครัวแล้ว และเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้ดาราไปพักอยู่ที่บ้านก่อนจะแต่งงานกับหลวงสิทธิศุภการ

1 สัมภาษณ์พระมหามนตรีฯ

7.2 อาชีพและตำแหน่งหน้าที่

เมื่อพิจารณาจากบรรดาศักดิ์ปรากฏว่า ตัวตลกมีอาชีพรับราชการพลเรือน 3 ตัว คือ ขุนประกาศกิจการ หลวงวิชัยดิลก และหลวงวรเวทวิสิฐ อาชีพที่ปรากฏว่าเป็นตัวตลกมากที่สุดคือ คนรับใช้ มีถึง 5 ตัว คือ เอม ในเรื่อง ความดีมีชัย อ้ายมั่ง ในเรื่อง จัดการรับเสด็จ เกอในเรื่อง “เจ้าข้า, สารวัด!” ถึก ในเรื่อง บ่วงมาร และ อ้ายโพธิ์ในเรื่อง ไหม้โกรธ ในกลุ่มที่เป็นคนรับใช้นี้มีเป็นหญิงเพียงคนเดียว คือ เอม ทั้งนี้ เพราะตามบทบาทเอมเป็นคนรับใช้ของแม่สายหยุด ตัวเอกฝ่ายหญิงของเรื่อง ความดีมีชัย สำหรับนายบัว ในเรื่อง หมิ่นประมาทศาล เป็นนักร้องเบา

7.3 ลักษณะทั่วไป

ลักษณะส่วนใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยมให้ตัวตลกมี คือ ฉลาด หรือ ค่อนข้างฉลาด เจ้าการม และไมโครเกรงใจผู้ใด ซึ่งลักษณะเหล่านี้จะทำให้ตัวละครประเภทที่ 7 สามารถแสดงความคิดเห็นของตนอย่างตรงไปตรงมา และให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมได้ จะมีตัวละครที่ให้ผู้ชมเพลิดเพลินด้วยท่าทางเช่ ๆ เพียงไม่กี่ตัว¹ สำหรับลักษณะเฉพาะก็เป็นไปตามบทบาทของแต่ละตัว และเพื่อให้เป็นตัวละครที่ดูสมจริง เช่น การที่นายบัวเป็นผู้ร้ายใจเย็น ก็เนื่องจากในบทละครเรื่องหมิ่นประมาทศาลเป็นการพูดโต้ตอบระหว่างนายบัว และหลวงพิทักษ์ธรรมานุกิจ จึงเป็นการสมควรที่จะให้นายบัวใจเย็นในการเป็นนักร้องเบาจนหลวงพิทักษ์ ๑ ดื่นมาพบ และได้การกัณจนแสดงให้ผู้ชมเห็นได้ว่า นายบัว “หมิ่นประมาทศาล” ทั้งทางการกระทำและวาจาของตน เป็นต้น

บทตลกที่จะให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมหรือผู้อ่านพระราชนิพนธ์บทละครพูด มิได้มีเพียงจากตัวตลกดังได้กล่าวแล้วข้างต้นเท่านั้น พระราชนิพนธ์บทละครพูดบางเรื่อง เช่น เรื่องหาโล่ห์ ไม่มีตัวละครใดที่จะจัดเป็นตัวตลกอย่างแท้จริง แต่ผู้ชมอาจจะได้รับความขบขันจากความเห็นของตัวละครบางตัว เช่น หลวงประกาศ ๑ ซึ่งไม่เลิกเล่นการพนันเพราะอ้างว่าต้องการแสดงให้เห็นว่าเป็นการเล่นด้วยความพอใจไม่ได้ติดการพนัน แต่ยังเลิกไม่ได้ เพราะยังพอใจที่จะเล่นอยู่ หรือจากการที่นายยามไม่เคยจับขโมยได้ โดยมีข้อแก้ตัวว่าเหตุที่จับไม่ได้นั้น เพราะในเวลาที่ยามขึ้นตนกำลังตรวจตราบริเวณอื่นอยู่ เป็นต้น หรือ ในเรื่อง จัดการรับเสด็จ นอกจากจะมีตัวละครที่จัดว่าเป็นตัวตลก คือ อ้ายมั่ง แล้ว ตัวละครตัวอื่น ๆ ในเรื่องนี้ส่วนมากจะทำให้ผู้ชม หรือผู้อ่านรู้สึกขบขันได้แทบทุกตัว จากการกระทำที่พยายามจัดการรับเสด็จอย่างไรก็พยายามที่จะให้ “ลงแผนยุโรป” และตัวละครบางตัว เช่น คุณหญิงห้อย ภิรยาพระยาศรีบุญธรรม จะทำให้ผู้ชมขบขันได้จาก

1 ได้แก่ อ้ายมั่ง, หลวงวรเวทวิสิฐ และหลวงวิชัยดิลก

อุปนิสัยใจคอ แสงนอน และวาจาประชดประชัน ในเรื่อง “เจ้าข้า, สารวัด!” ก็เช่นกัน นอกจากผู้ชมหรือผู้อ่านจะได้รับความขบขันจากตัวตลกโดยตรงแล้ว ก็ยังจะมีบทขบขันจากความขลุมนในการหาทางเปลี่ยนเสื้อผ้าจากชุดพลเรือนเป็นชุดทหาร จากอุปนิสัยของตัวละครบางตัว เช่น การเกรงวิญญูณเกินไปของพระพิทักษ์ฯ จากบทสนทนาของตัวละครอื่น ๆ เช่น ระหว่าง นฤมล สงวน และ เก๋ ตอนหนึ่งว่า

นฤมล “ไม่เป็นไรดอกเก๋ ถึงแกจะต้องไปติดห้องขัง คุณสงวนก็คงจัดการส่งเสียให้แก่อิ่มหน้าสำราญเป็นแน่; อย่างไรแม่สงวน”

สงวน “แน่ละ”

เก๋ “ก็เป็นเพราะเดชพระคุณมากอยู่ละขอรับ, แต่ให้ผมอยู่กินข้างนอกห้องขัง มีดีกว่าหรือขอรับ?”

นฤมล “โบราณท่านยอมว่านะเก๋, อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสาขายให้พ่อแรง”

เก๋ “ขอรับ, แต่ผมเห็นว่าอาสาจนติดตารางอยู่ข้างจะเหลือรับอยู่สักหน่อย!”

และจากการแสดงของสงวนผู้เป็นตัวเอกฝ่ายหญิง ในตอนท้ายที่ “เชิญรับประทานข้าวต้มเปล่า” จากหม้อข้าวต้มที่เอาหมวกทหารซ่อนมาให้กับนายร้อยตรีเจริญ วัฒนานนท์ โดยหลอกพระพิทักษ์ฯ ว่า นายร้อยตรีเจริญป่วย ต้องการรับประทานข้าวต้ม แต่ถูกพระพิทักษ์ฯ จับเท็จได้เสียก่อน

นอกจากนี้ ในเรื่อง น้อย อินทเสน ผู้ชมหรือผู้อ่านจะได้รับความขบขันจากสิ่งต่าง ๆ หลายสิ่ง ดังต่อไปนี้ คือ

1. เนื้อเรื่องที่เป็นเรื่องของการปลอมตัว
2. ลักษณะท่าทางและคำพูดของตัวละครที่มีบุคลิกลักษณะชวนให้ขำ คือ หลวงวรเวทวิสิฐ และแม่มีลิ

3. คำพูดของตัวละครอื่น ๆ เช่นหลวงราชภัตต์ฯ เเล่ให้พระสมานบริกรฟังว่า เหตุที่หลวงราชภัตต์ฯ เลิกติดต่อกับหญิงสาวผู้หนึ่งเพราะพบนายทหารคนหนึ่งในห้องผู้หญิง และเกิดต่อสู้กันจนต้องเสียตักบันได

พระสมาน ไกรตกกะไค

หลวงราชภัตต์ฯ ผม

พระสมาน เสียใจ เสียใจมาก

หลวงราชภัตต์ฯ ผมก็เหมือนกัน

พระสมาน แน่ละซิ เสียแรงคุณได้เลี้ยงดูออกดิบดียังประพุดนอกใจคุณได้

หลวงราชทัตต์ ไม่ใช่เช่นนั้น ผมเสียใจที่ไม่ได้รู้เสียก่อนว่ายายเจ้านั้นมันอยู่บนนั้น
ถ้าได้รู้เสียก่อนละก็- อ้อ!

พระสมาน คุณจะได้เตรียมตัวได้ดีกว่านั้น ยังงั้นๆ

หลวงราชทัตต์ ถ้าผมรู้ก่อนก็จะได้ไม่ขึ้นไปให้เขาค่อยตกกะใดซิขอรับ

4. บางตอนก็เป็นแบบตลกร้าย (sick humour) เช่น ตอนที่หลวงราชทัตต์บอกแม่มาไล่ว่า
จะยิงตัวตาย

แม่มาไล โอ๊ย อย่ากะ ขอที

หลวงราชทัตต์ ทำไม

แม่มาไล นั่นป็นเบรานิงไม่ใช่ๆ

หลวงราชทัตต์ จ๊ะ เบรานิง คีนัก (แกว่งป็นไปมา)

แม่มาไล คุณหลวง คุณหลวง ระวังหน้อย มันจะลันมาโดนอินันเข้า ขึ้นชื่อ
ว่าเบรานิงละอินันกล้วนักมันไม่ค่อยจะลันออกไปทางที่ต้องการเลย

หลวงราชทัตต์ อ้อ ที่หล่อนวิตกอยู่แต่ว่ามันจะไปลันไปโดนหล่อนเข้ายังงั้นๆ

แม่มาไล ก็ยังงั้นนะซิ

จากรายละเอียดดังกล่าวข้างต้นย่อมแสดงว่าความขบขัน เพลิดเพลินในพระราชนิพนธ์
บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีทั้งความขบขัน
ที่เกิดจากเนื้อหาของบทละคร และของตัวละครอื่น ๆ บางตัว นอกเหนือไปจากตัวตลกโดยตรง

บทสนทนา

ลักษณะทั่วไปของบทสนทนาในบทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทย

1. บทสนทนาในตอนต้นฉากมักจะเรียกร้องความสนใจได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นประโยคที่
ทำให้ผู้ชมหรือผู้อ่านอยากรู้เรื่องต่อ ดังตัวอย่างจากเรื่อง น้อย อินทเสน ฉากแรกว่า

หลวงราชทัตต์ ยังไงคุณพระ

พระสมาน ไม่เป็นไร

หลวงราชทัตต์ ทำไมครับ

แล้วจึงเป็นการโต้ตอบไปซึ่งเป็นไปอย่างทันที่และไม่น่าเบื่อ

2. ถ้าเป็นตัวละครที่มีความรู้ หรือเป็นตัวละครที่พระองค์มีพระราชประสงค์จะอาศัย
“ปาก” แสดงความคิดเห็นในเรื่องใด ๆ บทสนทนาของตัวละครเหล่านั้นมักเป็นบทสนทนาที่
ก่อนข้างยากและมีเหตุผล แต่ถ้าเป็นตัวละครชั้นรอง เช่น คนใช้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์ให้เป็นตัวละครที่มีคำพูดสั้น ๆ ง่าย ๆ สมฐานะของตน แต่คำพูดนั้นก็แสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้อย่างสมบูรณ์ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งจากเรื่อง บ่วงมาร

ถึก เอ็งเห็นผู้หญิงคนนั้นไหม

ถม โก้พิลึก! ใครนะ?

ถึก นายใหม่ของเรา

ถม ตายโหง!

จากคำพูดของถมว่า “โก้พิลึก!” ย่อมแสดงลักษณะท่าทางของแม่สลัดได้เป็นอย่างดี และจากการสรุปของถมเมื่อทราบว่าเป็นนางใหม่จะมาเป็นนายตน ว่า “ตายโหง!” ก็แสดงความคิดของถมที่มีต่อแม่สลัด และบอกให้ผู้ชมหรือผู้อ่านทราบได้ว่าแม่สลัดนั้นเหมาะที่จะเป็นภรรยาของพระพิมลเมธีหรือไม่

3. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถันในการเลือกถ้อยคำมาใช้ในบทสนทนาให้เหมาะสมกับฐานะและความรู้ของตัวละคร ดังตัวอย่างจากบทสนทนาสองแห่งในเรื่อง หมิ่นประมาทศาล ตัวละคร 2 ตัว คือ นายบัว ซึ่งเป็นนักย่องเบา และ หลวงพิทักษ์ธรรมบุญกิจ ผู้พิพากษาใช้ศัพท์ที่หมายถึงตำรวจเหมือนกัน แต่ใช้ศัพท์ต่างกัน และศัพท์ที่ตัวละครทั้ง 2 ตัวใช้ก็เหมาะสมกับฐานะและความรู้ของตนอย่างยิ่ง คือ

นายบัว

...เฮ้อ อ้ายเรานี้มันขาวบางกอกแท้ ๆ ทีเดียว ออกบ้านนอกเหมือนตะเข้ขึ้นบก หรือเสื่อว่ายน้ำ สะ สะ ไปหมิ่นประมาทตำรวจกูรณีกว่ามันเหมือนนายหมาคำกรุงเทพ...

หลวงพิทักษ์

(ลุกขึ้นวิ่งไปที่หน้าต่างและตะโกน) โปลิศ โปลิศ

4. บทสนทนาในพระราชนิพนธ์บทละครพูดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีส่วนช่วยในการบรรยายสภาพที่ไม่สามารถจัดแสดงให้ผู้ชมทราบได้ เช่น ฉากไฟไหม้ และแม่ผู้ชมจะไม่เห็นภาพฉากนั้นจริง ๆ แต่ก็สามารถจะเห็นภาพได้จากคำพูดของนายบัวในเรื่อง มหาตมะ ตอนหนึ่งว่า

นายบัว

แม่โวย คนเยะจริง ดูเหมือนจะมาหมดเมือง แน่ะ อ้ายเที่ยงก็มาด้วย อ้ายจ้อยด้วยเฮ้อเฮ้อ! ขายจ่าก็มา เกล็ดพิลึก เห็นหน้าไม่ได้ ทวงอัฐเสมอ เฮ้อ! นี่มีเต็มบ้านถานี้ นายเราชอบกลไม่เคยอย่างนี้เลย เห็นแต่เคยให้คนไล่ไม่ให้ใคร ๆ เข้าบ้าน (เยี่ยมชะงักออก

ไปนอกหน้าต่าง พุดเป็นมีเหมือนกับคนข้างล่าง) จ้อย! จ้อยโวย!- มาทำไมวะ- อะไรนะ-
อ้อ! ไฟไหม้บ้านจะมาอาศัยบ้านข้าอา- ดีชีวะ ข้าไม่ว่าหรอก- ได้ชีวะอย่างกลัวเลย- ะ
อายนี่ เป็นห่วงห้องจริงนะ ประเดี๋ยวข้าจะหาให้ จริง ๆ ชิน่า ข้าจะหลอกเองทำไม-
เออ สะ ๆ สะ ๆ เร็มเร็วชีวะ เร็มเร็วเทียว

5. บทสนทนาโดยทั่วไปมักจะเป็นประโยคสั้น ๆ ถึงแม้จะไม่ถูกต้องตามรูปไวยากรณ์
คือ มีการละเว้นข้อความบางตอนไว้ในฐานที่เข้าใจ แต่ก็ดูเป็นคำพูดในชีวิตจริง ดังตัวอย่างจาก
ตอนหนึ่งของเรื่อง จักรการรับเสด็จ

พระยาศรี

เอาเถอะ ฉันจะยึดกระไดไว้ให้เอง

ทองดี

อย่าเลยขอรับ ต่ำ-สูง

6. บทสนทนาในตอนท้ายเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะทรงใช้
ประโยคสั้น ๆ แต่มีใจความลึกซึ้ง ทั้งมีการแสดงท่าประกอบของตัวละครช่วยในการเพิ่มน้ำหนัก
ให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างจากเรื่อง น้อย อินทเสน และ เรื่อง หาโล่ห์ คือ

อินทเสน

แม่มาลัย หล่อนตั้งใจจะไปกับฉันจริง ๆ เทียวอา

แม่มาลัย

ยังจะสงสัยอะไรอีกล่ะ

อินทเสน

(เข้าไปจับมือแม่มาลัย) ไม่สงสัยอีกเลย

เป็นแต่ปลื้มเหลือที่จะปลื้มเท่านั้น

แม่มาลัย

ฉันก็เหมือนกัน

(สองคนยืนนิ่งดูกันอยู่ครู่หนึ่ง แล้วพากันเดินไปทางขวาช้า ๆ)

จบเรื่อง

หลวงไพรัช

(จับข้อมือสาวงามไว้) ฉันไม่ให้ไป ฉันจับหล่อนได้แล้ว

ฉันจะปล่อยให้หล่อนหลุดไปอีกไม่ได้. (กอด) ถ้าฉันยังมีแรงอยู่ตราบใด

ฉันจะยึดหล่อนไว้ให้มั่นคงราบนั่น

สำออง
ดิฉันบอกหรือว่าดิฉันอยากจะหนี
(หลวงไพรัชแลดูดาสำอองครู่หนึ่งแล้วจูบ)
ปิดม่าน

นอกจากลักษณะทั่วไปในบทสนทนาของพระราชนิพนธ์บทละครพูดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทสนทนาในพระราชนิพนธ์บทละครพูดอีก 3 ประการ คือ สำนวน เปรียบเทียบคำและสำนวนที่แตกต่างจากภาษาปัจจุบัน และสำนวนที่คล้ายสำนวนภาษาต่างประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากในพระราชนิพนธ์บทละครพูดจะมีสำนวนเปรียบเทียบอยู่มากและจัดเป็นข้อดี เพราะนอกจากจะทำให้เข้าใจความรู้สึกของตัวละคร และสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งและลึกซึ้งจากการยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบ หลายสำนวนก็มีความไพเราะประทับใจอยู่มาก และยังมีหลายสำนวนที่เป็นที่นิยมเอ่ยอ้างกันอยู่ในปัจจุบัน

ส่วนเรื่องคำและสำนวนที่แตกต่างจากภาษาปัจจุบันและสำนวนที่คล้ายภาษาต่างประเทศ นั้นเป็นประโยชน์ในการศึกษาว่า คำและสำนวนที่เราใช้กันอยู่ในสมัยนี้แตกต่างจากรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมากน้อยเพียงใด

อนึ่ง พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครพูดทั้งที่เกิดจากจินตนาการและทรงแปล หรือแปลงจากของต่างประเทศ อีกทั้งพระองค์ได้ทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลานาน ย่อมมี บางสำนวนที่คล้ายสำนวนภาษาต่างประเทศ ซึ่งลักษณะบทสนทนาสองประการหลังนี้ทำให้ผู้ชม การแสดงหรือผู้อ่านบทละครในสมัยหลังรู้สึก “ขัดหู” อยู่บ้างเนื่องจากเป็นภาษาต่างสมัย

ในกรณีที่มีข้อสงสัยว่า ตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระ- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามที่จะปลูกฝังและสนับสนุนความรักชาติ รักภาษาไทย แต่โฉน ในพระราชนิพนธ์บทละครของพระองค์จึงมีศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้ทับศัพท์ปะปนอยู่บ้าง แต่เมื่อ พิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่าศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้ทับศัพท์ปะปนอยู่ในพระราชนิพนธ์บทละครพูดนี้ มีเพียงส่วนน้อยและเป็นความจำเป็นที่จะต้องใช้อย่างใดในเมื่อคนที่มีความรู้ในสมัยของพระองค์นิยม เช่นนั้น หรือคำศัพท์ บางคำก็ใช้ติดปากกันโดยทั่วไป เช่น ออฟฟิส จึงเป็นการเหมาะสมที่ตัวละคร ย่อมมีลักษณะสมจริง และบทละครย่อมสะท้อนภาพชีวิตจริงของแต่ละยุคแต่ละสมัย สำนวนเปรียบ- เทียบในพระราชนิพนธ์ บทละครพูดมี 2 ลักษณะ คือ สำนวนเปรียบเทียบที่ใช้คำแสดงความ เปรียบเทียบอยู่ในประโยคอย่างชัดเจน กับสำนวนเปรียบเทียบที่ไม่ใช้คำแสดงความเปรียบเทียบ โดยตรง แต่การเปรียบเทียบทั้งสองลักษณะต่างก็ให้ความชัดเจนยิ่งขึ้น

1 ศรีอยุธยา (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว), หาโล่ห์ (พิมพ์ครั้งที่ 2; น.ป.ท., 2457) หน้า 163

สำนวนเปรียบเทียบในพระราชนิพนธ์ทละครพูด 21 เรื่อง มีรวมทั้งสิ้น 81 แห่ง และ
 สิ่งที่พระองค์ทรงใช้ในการเปรียบเทียบมีรวมทั้งสิ้น 32 ประเภท ได้แก่ (เรียงตามจำนวนมากน้อย
 ที่ปรากฏ) สัตว์ ยักษ์ เครื่องพันธนาการ สิ่งผูกมัด ศาสนา เครื่องลง ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
 ปลาและเครื่องใช้ในการจับปลา ทาง กำแพง รั้ว ป้อม อาวุธ ธง การศึก คนประเภทต่าง ๆ การเกิด-
 การตาย-ชีวิต ดวงอาทิตย์ ดวงดาว เทพเจ้า นางฟ้า พืช เชื้อโรค ความเจ็บป่วย ภูตผี นรก ตัวละคร
 ในนิทาน ชนต่างชาติ รูปภาพ ดอกไม้ ชนบท เป้า แม่น้ำ เรือ ผ้า ฟุตบอล หล่ม เจ้าของบ้าน
 ตัวอย่าง — คนชนิดนั้นไว้ใจยากอยู่หน่อย มันพลิกเพลงเปลี่ยนชาติของมันได้ง่ายนัก เข้า
 พวกไทยเป็นไทย เข้าพวกฝ่ายโน้นก็เป็นไปอีกอย่างหนึ่งทีเดียว ถ้าเมื่อจะเป็น
 อะไรก็เป็นเสียอย่างหนึ่งค่อยยังชั่ว เมื่ออยากจะเป็นเจ๊กก็เป็นไป นี่ไม่แน่ว่าจะ
 เป็นอะไร เป็นค่างควายอย่างไรอยู่ คบยาก (หัวใจนักรบ หน้า 91)

— คุณเป็นคนแรกที่ได้ตั้งใจให้ฉันเดินทางลง (ฟอกไม้ขาว หน้า 20)

— การหาคู่ก็เหมือนการสู้ศึก คือ คนที่สุจริตต้องสงวนศักดิ์ ต้องไม่ใช่อุบายหรือ
 เอาเปรียบอย่างที่คุณเองจะต้องรู้สึกละอายใจ (เสียดสะ หน้า 30)

— คนเช่นขุนจันทน์นั้น เปรียบเหมือนคนที่ได้เคยกินข้าวละมุนละไม¹อยู่แล้ว จะ
 กลับไปชอบกินข้าวดิบ²มากกว่าไม่มีธรรมเนียมเลย (หาโล่ห์ หน้า 43)

— การแก้ไขความชั่วร้ายในแผ่นดินก็เปรียบเหมือนการแก้ไขโรคภัยในร่างกาย
 คือ เราต้องเลือกยาให้ดี และต้องกินยานั้นให้เหมาะสมจึงจะเป็นผลดีจริง ถ้า
 เราเลือกยาแรงเกินไป ก็อาจจะกลับให้โทษมากกว่าให้คุณ เช่น ยาระบาย
 ถ้าเรากินมากเกินไป อาจจะทำให้เราเลยเจ็บมากหรือถึงแก่ความตายได้ ยาระ-
 บายแรง ๆ ย่อมมีคุณในส่วนที่ขับของอันบูดเสียออกจากลำไส้ของเราจริงอยู่
 แต่มีโทษในส่วนทำให้ร่างกายของเราอ่อนเพลียไปชั่วคราว จนไม่มีกำลังพอที่
 จะต่อสู้เชื้อโรคอันอาจเข้าสู่ร่างกายของเราจากภายนอก และถ้าโรคที่มาใหม่
 นั้นกำเริบขึ้นก็อาจให้ผลร้ายที่สุดได้ สหายทั้งหลาย พวกเศรษฐีเปรียบเหมือน
 ของไม่ดีที่มีอยู่ภายในร่างกายของเรา ซึ่งทำให้ชาวเรามีอาการระส่ำระสายอยู่
 พวกอำมาตย์ทุจริตเปรียบเหมือนแพทย์และคนพยาบาลที่นึกถึงค่ากำนัลมาก
 กว่านึกถึงคนไข้ เมื่อเราหวังและไว้วางใจในพวกแพทย์ไม่ได้แล้ว เราก็ควรที่
 จะคิดหาแพทย์ใหม่ และวิธีกำจัดโรคให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว แต่อย่าลืมนะ

1 หญิงมีอายุซึ่งรู้จักประณินบิตและเอาใจ

2 หญิงสาววัยรุ่น

สหายทั้งหลายว่ามีเชื้อโรคที่คอยอยู่เสมอ เพื่อหาโอกาสเข้าสู่ร่างกายของเรา กล่าวคือลัทธิบอลเชวิค พวกบอลเชวิคเปรียบตัวเชื้อโรคซึ่งเที่ยวพ่นผ่านอยู่ทั่วไป ถ้าเชื้อโรคนี้เข้าสู่ร่างกายแห่งชาติเราได้แล้วเมื่อใด ข้าพเจ้าผู้หนึ่งเชื่อแน่ว่าเมื่อนั้นชาติเราจะช่วยหนักยิ่งกว่าบัดนี้ (ฉวยอำนาจ หน้า 215)

- ผู้หญิงอย่างเช่นหล่อนเหมือนผ้าที่เปื้อนเสียหลายชั้นหลายชั้นเต็มที ของโสโครกซึมซาบเข้าไปในเนื้อผ้าเสียแล้ว อย่างไรก็ฟอกไม่ขาว ฟอกไม่ขาวได้ (ฟอกไม่ขาว หน้า 39-40)

สำนวนภาษาที่แตกต่างจากภาษาปัจจุบัน

สำนวนภาษาในพระราชนิพนธ์ทละครพูดที่แตกต่างจากที่ใช้พูดกันในปัจจุบันมีพอสมควร ทั้งประเภทคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ และคำพังเพย อาทิเช่น ทรัพย์ศาสตร์ (เศรษฐศาสตร์) ไม่เห็นอก (ไม่เห็นใจ) คนสมองใหม่สมองเก่า (คนหัวใหม่ หัวเก่า) ห้องแถว อันหนึ่ง (ห้องหนึ่ง) คนมณฑล (คนต่างจังหวัด, คนบ้านนอก) สีลา (ใช้เฉพาะภาษาเขียน) อำแดง (นางสาว) เครื่องสายฝรั่ง (ดนตรีสากล) โภกสมบัติ (ทรัพย์สมบัติ) ทำผิดกิจร้าย (ทำผิดคิดร้าย) สั่นกว่า เป็นนิ้วหนึ่ง (สั่นกว่านิ้วหนึ่ง) รู้สึกความชรา (รู้ตัวว่าแก่) ฟอกแล้ว (ซักแล้ว) พิมพ์รูป (อัดรูป) กางร่ม (ตัดสินใจ) กราบฝ่าเท้า (กราบเท้า) เอาความในบ้านไปเที่ยวตีแผ่กลางตลาด (สาวไส้ให้กากิน) มันไส้ (หมั่นไส้) แม่สายจิ้งจกักอ้ายโปล้งไปไกล ๆ (แม่สายจิ้งจกมือเรียกอ้ายโปล้งไปไกล ๆ) เล็บเอี่ยม (อาจเอี่ยม) ท่านผู้ว่าราชการเมืองมีบัญชาให้มาเกาะดวนายสวิง (ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดมีบัญชาให้มาเกาะกุมดวนายสวิง) มิเชื่อ (ไม่เชื่อ) ไปเป็นโทษ (ไปต้องโทษ) ระหายน้ำ (กระหายน้ำ) เทียวทะเลดำ (เที่ยวทะเลดอน ๆ) ออกเคืองแก่ที่เดียว (เคืองใหญ่) รำไม่ดีโทษปี่พาย (รำไม่ดีโทษปี่โทษกลอง) น้ำอ้อยใกล้หมด (น้ำตาลใกล้หมด) เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีคำทับศัพท์ตามเสียงคนไทย เช่น อิวะนิงเครีส์ส์ (ชุดราตรี) เสือเดรสซิงแกน (เสื้อคลุม) เอ็คสะเด็น (เอ็กซ์ซิเด็น) และคำที่ไม่มีที่ใช้ในปัจจุบันได้แก่ศัพท์เฉพาะในราชการในสมัยนั้น เช่น จ่านายยาม พลตระเวน กรมเด็กชา นายดาบ กระทรวงนครบาล เป็นต้น

สำนวนที่คล้ายสำนวนต่างประเทศ

ประโยคบางประโยคในพระราชนิพนธ์ทละครพูดคล้ายสำนวนภาษาอังกฤษ อาทิเช่น

- ถึงแม้เราทั้งสองจะต้องยอมเสียโลกทั้งโลก ดิฉันก็ยอมสละโลกได้ ขอแต่ให้ได้อยู่ไยวงความรักของคุณที่เท่านั้น (กลแตก หน้า 50)
- ขออนุญาตนั่งนะจ๊ะ (“เจ้าข้า, สารวัด!” หน้า 8)

1 ในวงเล็บ คือคำหรือสำนวนที่ใช้พูดในปัจจุบัน

- ผมมีความยินดีที่ได้ทราบว่า อาการของคุณค่อยๆ เบาลแล้ว (เจ้าข้า, สารวัด! หน้า 43)
- ถ้าเราไม่เกลี้ยกล่อมทหารไว้เป็นพวกเราบ้างละก็ อย่างไร ๆ เราก็หวังผลสำเร็จในความคิดของเราไม่ได้ (ฉวยอำนาจ หน้า 202)
- นายพันโทมะสิริโยควรได้รับความชอบใจของเราทั้งหลายในการที่ได้แสดงความเห็นโดยตรงไปตรงมา (ฉวยอำนาจ หน้า 22)
- ลูกมีความเสียใจอะไรอย่างหนึ่ง, แม่และเห็นได้ในตาของลูก (เสียสละ หน้า 38)
- ฉะนั้นเมื่อยผมไปกับใคร, ผมขอทราบ (หนังสือ หน้า 38)

ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้จากพระราชนิพนธ์ละคร

นอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าจะทรงตั้งพระทัยให้ผู้ชมหรือผู้อ่านได้รับความบันเทิง ได้คติธรรม และข้อคิดต่าง ๆ จากพระราชนิพนธ์ละครพูดของพระองค์แล้ว พระองค์ยังทรงเจตนาที่จะให้บทละครพูดของพระองค์เป็นโรงเรียนทางประเพณีสมัยใหม่¹ เนื่องด้วยในสมัยนั้นการติดต่อกับต่างประเทศมีมากขึ้น ธรรมเนียมในการติดต่อกับชาวต่างประเทศ และขนบประเพณีเก่าที่จำต้องผสมผสานกับอารยธรรมที่เข้ามาใหม่ยังไม่มีที่เผยแพร่ ผู้คนโดยทั่วไปมักเหนียมอายไม่ใคร่กล้าแสดง นอกจากพระองค์จะทรงฝึกข้าราชการบริหารให้กล้าแสดงออกโดยการจัดให้เล่นละครพูดแล้ว พระองค์ยังทรงเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ ๆ ที่ถูกต้องให้ผู้ชมด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ ๆ นั้นมีต่าง ๆ กันไป อาทิเช่น ในการแสดงพระราชนิพนธ์ละครพูดเรื่องกลแตก นั้น

...เป็นปรากฏการณ์ที่ยังเสียงมหาชนในเรื่องระเบียบประเพณีการแต่งกายสตรีเข้าสู่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติ กล่าวคือ จากนุ่งโจงกระเบนเป็นนุ่งถุง นุ่งซิ่น หรือนุ่งยก จากพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ และอีกบางเรื่อง ซึ่งเป็นสมัยเริ่มแรกแสดงด้วยชายจริงหญิงแท้ ในปลายปี พ.ศ. 2463 ทั้งนี้ก็เพื่อพระราชทานให้ผู้เข้าเฝ้า ฯ ชมการแสดง ได้มีโอกาสวิพากษ์วิจารณ์ข้อคิดเห็นโดยรอบด้านเป็นอิสระ ก่อนที่จะได้รับสนองตามพระราชนิยม ข้าพเจ้าจึงยืนยันว่าพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มีความสำคัญในแนวทางพระบรมราโชบาย ในแบบฉบับละครพูดของอารยะประเทศนิยม ซึ่งทรงนำแบบอย่างของเขาคือเข้ามาเผยแพร่จัดเป็นสมบัติของชาติ...²

1 สัมภาษณ์พระมหามนตรีศรีธรรมาภรณ์ (ฉัตร โชติเศียร) 29 พฤศจิกายน 2515

2 พระมหามนตรีศรีธรรมาภรณ์, “คำปรารภ,” กลแตก, โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พิมพ์บรรณาธิการในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก พลเรือเอกเจ้าพระยาวราชมหา พ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2510 ; พระนคร : ไทยเชมม, 2510), หน้า 1

ผู้ชม และผู้อ่านพระราชนิพนธ์บทละครพูดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เพียงแต่จะได้ทราบสภาพสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะในกรุงเทพ ฯ หากจะได้ทราบถึงสังคมและวัฒนธรรมของชนบทด้วย ทั้งนี้เพราะพระราชนิพนธ์บทละครพูดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะแสดงชีวิตชาวเมืองหลวงแล้วยังมีบางเรื่องที่ใช้ฉากชนบท และแสดงชีวิตชาวชนบท เช่น เรื่อง จัดการรับเสด็จ ไมโครธ หนังสือนั่ง (บางตอน) เป็นต้น

พระราชนิพนธ์บทละครพูดบางเรื่อง เช่น เรื่อง ฉวยอำนาจ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสมมุติให้เป็นเรื่องชาวต่างชาติ แต่เป็นที่แน่นอนว่าทรงใช้สิ่งประกอบฉากที่ผู้ชมเคยพบเห็นอยู่ เพื่อกันไม่ให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกขัดแย้ง ซึ่งจะทำให้การแทรกข้อคิดคติธรรม และการสะท้อนสภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ด้วยเหตุหลายประการดังได้กล่าวข้างต้นย่อมแสดงว่า ข้อมูลทางสังคม และวัฒนธรรมไทยในพระราชนิพนธ์บทละครพูดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นเรื่องที่แสดงสภาพสังคม และวัฒนธรรมในสมัยนั้นอย่างเชื่อถือได้

ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมจากบทละครพูดที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์จากจินตนาการของพระองค์มีมาก ทั้งในด้านประเพณี และความเป็นอยู่ ซึ่งได้แก่การสมาคม งานเทศกาล มหรสพ หนังสือนั่ง หนังสือนั่งพิมพ์ และการบันเทิงต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง การแต่งกาย การรับรองแขก อาหาร เครื่องดื่ม การศึกษา การแพทย์ เสื้อผ้า ทหาร ที่อยู่ ความนิยมอื่น ๆ และเหตุการณ์โดยทั่วไป

ทางด้านประยุกต์วิทยา เครื่องอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์เท่าที่ระบุไว้ในพระราชนิพนธ์บทละครพูด 21 เรื่อง ได้แก่ พาหนะ เครื่องใช้ เครื่องเรือน อาวุธ

ด้านเศรษฐกิจและศาสนา ข้อมูล ฯ แสดงสภาพเศรษฐกิจและการศาสนาของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ไว้อย่างชัดเจน¹

ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะทำให้ทราบถึงสภาพของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน โดยยอมรับวิธีการ และกฎเกณฑ์ของกลุ่มร่วมกันในการดำรงชีวิตของกลุ่มนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมและวัฒนธรรมต่างสมัย แม้ผู้ใดผู้หนึ่งจะไม่ทราบถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก่อนเลย แต่หลังจากที่ได้ชมการแสดง หรืออ่านบทละครพูดที่ทรงพระราชนิพนธ์จากจินตนาการของพระองค์แล้ว ผู้ชมหรือผู้อ่านจะทราบถึงข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้นมากพอสมควรทีเดียว

¹ดูรายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ ได้จากวิทยานิพนธ์ เรื่อง บทละครพูดร้อยแก้วภาษาไทย พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 164- 181 (ในห้องสมุดของมหาวิทยาลัยรามคำแหง)

พิพิธ

ก็รีบหยอก ๆ กันเท่านั้น ก็เห็นจะลงโทษหยอก ๆ กันกระมัง

กำหนด

ฮะ! ไม่หยอก ๆ ละ ถ้าจับได้ละก็เอาจริงเทียว ตามประมวลกฎหมายอาญามีอยู่ชัดเจนว่า... (ในตอนหลัง ๆ นี่พูดพลางเดินพลางจนลับไปทางขวา)

3. การจับทสันทนาในตอนท้ายเรื่องให้กระชับและดูสมจริง

ตัวอย่างจากเรื่อง มหาตมะ ในตอนท้ายเรื่องเมื่อนายสนกลับใจได้แล้ว นายสนได้เล่าเหตุผลให้แก่ละไมฟัง ซึ่งเป็นเรื่องที่สมจริง เพราะการที่คนจะเปลี่ยนความคิดอย่างกระทันหันย่อมต้องมีสาเหตุ แต่การเล่าของนายสนจะเป็นการซ้ำกับเนื้อเรื่องที่แสดงมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเลียงโดยบทสนทนาดังต่อไปนี้

สน “การที่ฉันมารู้สีกตัวและเห็นความบกพร่องในตัวเองขึ้นครั้งนี้ก็เพราะฉันไปช่างน่าประหลาดจริง ๆ

ละไม “ฝันว่าอะไรคะ”

สน “หล่อนมานั่งนี่แน ฉันจะเล่าให้ฟัง” (แม่ละไมไปนั่งลงที่เก้าอี้ยาว นายสนนั่งเคียง)

ละไม “ฝันว่าอะไรคะ”

สน “พิลึกพิลั่นละ ฉันฝันว่าฉันอยู่ในนี้ดี ๆ มีตาคนหนึ่งเข้ามาหาแอบบอกว่าตัวแแก่เป็นมหาตมะ...”

ปิดม่าน

การที่จบด้วยประโยคสนทนาดัง ๆ เช่นนี้ ย่อมทำให้ผู้ชมการแสดงหรือผู้อ่านบทละครย้อนนึกถึงเรื่องเดิม จึงเป็นการช่วยให้อยู่ในความทรงจำไปในตัว หรือจากตัวอย่างในเรื่อง บ่วงมารในตอนท้ายเรื่องเมื่อพระพิมลเมธีจะไปปรับความเข้าใจกับหลวงงุฑราชิต และสังวาลย์ แทนที่จะทรงพระราชนิพนธ์เหตุการณ์ในตอนปรับความเข้าใจกัน อันจะเป็นเรื่องที่พูดซ้ำเพราะเป็นเรื่องที่ทราบโดยตลอดแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระราชนิพนธ์ให้ผู้ชมการแสดงหรือผู้อ่านบทละครทราบจากลักษณะท่าทางของตัวละครอื่นซึ่งได้ผลโดยสมบูรณ์ คือ

พระยาพิไชย

ลงไปในส่วนหลังบ้างเถอะ; คงพบพร้อม ๆ กันเป็นแน่

พระพิมล

ขอบใจขอรับ (ลุกขึ้น) ผมจะรีบไปหาเขาเดี๋ยวนี้ (เดินหายไปในทางขวา)

(พระยาพิไชยกับสวงตามไปยืนที่ปลายเฉลียงข้างขวา, มองดูออกไปทางนั้นครู่ 1 แล้วต่างพยักหน้า, หันมายิ้มกัน, แล้วพระยาพิไชยก็ทอดสวงนิ่งอยู่)

ปีดมาน

4. การพิถีพิถันให้ตัวละครเป็นเหมือนบุคคลในเหตุการณ์จริง ๆ เช่น ในเรื่อง **ความดีมีชัย** ตอนที่ 1 ปรากฏว่ามีคนร้ายลอบมาสืบราชการลับในค่ายเสือป่าและได้ยิงนายตรุดบาดเจ็บ เมื่อพวกเสือป่าทราบข่าวก็พากันมาซึ่งก็เกิดเหตุ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรยายไว้ว่า “...นายทหารเสือป่าที่เข้ามาในชั้นหลังนี้เห็นได้ว่าแต่งกายโดยเรียบร้อย ไม่สู้จะเรียบร้อยนัก และออกจะกระหืดกระหอบด้วยกันทุกคน...”

5. การทำให้บรรยากาศในบทละครสมจริง ไม่ให้ผู้ชมรู้สึกที่กำลังชมการแสดงละครอยู่ เช่น ในเรื่อง **ความดีมีชัย** ตอนที่ 1 ทรงบรรยายไว้ว่า “กองนักเรียนออกมาตั้งแถว...จัดออกมายืนให้พอเต็มประมาณถึงพื้นโรงและให้หัวแถว ปลายแถว หลามออกไปนอกฉาก ให้แลดูเหมือนหนึ่งจะมีคนยืนต่อไปอีก...”

6. ในกรณีที่ต้องใช้พื้นที่ในการแสดงมาก เช่น ฉากรับ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งด้วยการใช้เสียงจากในโรงช่วย เช่น เสียงระเบิดแสดงว่าข้าศึกมา เสียงไซโยแสดงว่าชนะข้าศึก

7. ชื่อตัวละคร และชื่อสถานที่ที่ใช้ในบทละคร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถันในการตั้งชื่อตัวละครให้เข้ากับบทบาทในเรื่อง ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น พระสมานบริกร ในเรื่อง **น้อย อินทเสน** มีบทบาทในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่หลวงราชภักดีจรัญในการติดต่อกับแม่มาลัย หรือนายบัวซึ่งเป็นทั้งตัวตลกและผู้ร้ายในเรื่อง **หมิ่นประมาทศาล** ก็มีฉายาที่แสดงถึงบทบาทของนายบัวและอย่างตลก ๆ ด้วยว่า “หลวงราชภักดีมือขาว” หรือ แม่สลัดกับ นายเปรม กามะนันท์ ในเรื่อง **บ่วงมาร** ต่างก็มีชื่อที่เข้ากับบทบาทของตน เพราะแม่สลัดไม่เคยอยู่กับชายใดเป็นการแน่นอน หากแต่อยู่กับผู้นั้นบ้าง ผู้นั้นบ้าง และยังเป็นผู้มีวาจากลับไปกลับมาเพื่อผลประโยชน์ของตนอีกด้วย ในชั้นต้นปรากฏตามต้นฉบับลายพระราชหัตถเลขา เรื่อง **บ่วงมาร** ว่าทรงพระราชนิพนธ์ให้ตัวละครหญิงตัวนี้ชื่อ สอึง และต่อมาได้ทรงเปลี่ยนเป็นสลัด¹ อาจจะเพราะทรงมีพระราชประสงค์จะให้เข้ากับบทบาทของตัวละครตัวนี้ก็เป็นได้ ส่วนบทบาทของนายเปรม กามะนันท์ นั้นก็เป็นผู้พอใจในความสุขทางโลกีย์ เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น และมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายด้วยการเล่นการพนัน เมื่อหมดตัวภรรยาก็หาเงินมาเพิ่มเอง จะเป็นการใช้ชีวิตอย่างปรีเปรม

¹ ตามหลักฐานภาพถ่ายเอกสารจากต้นฉบับลายพระราชหัตถเลขา เรื่อง **บ่วงมาร**

ส่วนข้อสถานที่ในบทละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้สถานที่ที่ทรงพระราชดำริว่าจะเป็นที่อยู่ของผู้ชมซึ่งนอกจากจะทำให้เป็นการสมจริงแล้ว ผู้ชมย่อมรู้สึกคุ้นเคยมากขึ้นถ้าเป็นสถานที่ที่ตนรู้จัก ดังตัวอย่างจากเรื่อง “เจ้าข้า, สารวัด!” ทรงมีหมายเหตุกำกับไว้ด้วยว่า “ถ้าเล่นเรื่องนี้ ณ ที่อื่น นอกจากกรุงเทพฯ ก็ควรเปลี่ยนนามโรงพยาบาลไปให้เหมาะสมที่...”¹ แม้แต่นามกรมทหารในเรื่องก็ไม่ทรงระบุไว้แน่นอน แต่ทรงให้หมายเหตุว่าเป็นเหล่าใดก็ได้ แล้วแต่จะเหมาะ

พระปรีชาสามารถในการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ให้บทละครพูดของพระองค์แลดูสมจริงในประการต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่าง ๆ ข้างต้น เมื่อประกอบกับบทบาทและลักษณะของตัวละคร และสำนวนของบทสนทนาที่ทรงกำหนดไว้ ย่อมจะทำให้ผู้ชมการแสดง หรือผู้อ่านบทละครของพระองค์ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน และจากแก่นเรื่อง เนื้อเรื่อง ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทละครพูดย่อมทำให้ผู้ชมการแสดงหรือผู้อ่านบทละครได้รับความคิด หรือข้อเตือนใจในกรณีต่าง ๆ กัน ดังนั้นจึงนับได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบความสำเร็จตามพระราชประสงค์ในอันที่จะให้บทละครพูดของพระองค์ ให้ทั้งความรื่นรมย์และหลักธรรมต่าง ๆ แก่ผู้ชมและผู้อ่าน

10. พระราชนิพนธ์บทละครแปล

บทละครพูดภาษาไทยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลจากบทละครต่างประเทศมีอาทิเช่น

- (1.) ปรียทรรศิกา ทรงแปลจากบทละครของพระเจ้าศรีธรรมวรรธนะ บทเดิมเป็นภาษาสันสกฤต และภาษาปรากฤต ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นฉบับภาษาอังกฤษที่ คุชกูสปลาห์ ไกซุโยร นรมัน แปลจากฉบับเดิม
- (2.) ด้อนรับลูก ทรงแปลจากบทละครภาษาอังกฤษของ เปอร์ล อัมเฟร์
- (3.) มิตรแท้ ทรงแปลจากเรื่อง My Friend Jarlet ของ Arnold Closevercy และ E.B.Norman เรื่องเดียวกันนี้ต่อมาทรงดัดแปลงให้เข้ากับบรรยากาศของไทย ทรงให้ชื่อว่า “เพื่อนตาย”
- (4.) ตามใจท่าน ทรงแปลจากเรื่อง As You Like It ของวิลเลียม เชกสเปียร์ William Shakespeare
- (5.) โรมิโอ จูเลียต ทรงแปลจากเรื่อง Romeo and Juliet ของ William Shakespeare
- (6.) เวนิสวานิช ทรงแปลจากเรื่อง The Merchant of Venice ของ William Shakespeare เป็นต้น

1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “เจ้าข้า, สารวัด!”, หน้า 16.

พระราชประสงค์ในการทรงแปลบทละครจากภาษาตะวันตกนั้นจะเห็นได้ชัดเจนจากพระราชนิพนธ์คำนำของบทละครแต่ละเรื่องนั้น กล่าวคือ ทรงพระราชนิพนธ์แปลปริยัติการเพราะมีพระราชประสงค์ให้ผู้อ่านคนไทยทราบแบบอย่างของละครตะวันตก ที่มีลักษณะแตกต่างจากละครไทย ในทำนองเดียวกันเมื่อทรงพระราชนิพนธ์แปลบทละครภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยก็เพื่อให้คนไทยมีโอกาสเห็นลักษณะบทละครตะวันตก ได้อ่านเรื่องที่เป็นที่นิยมแพร่หลายในต่างประเทศ ได้เห็นทศนะและสำนวนโวหารที่แตกต่างจากของไทย ของไทยที่คุ้นเคยอยู่อันจะเป็นทางทำให้ความรู้ความถนัดของผู้อ่านกว้างขวางขึ้นนอกเหนือจากความเพลิดเพลิน

ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้นบทว่า การศึกษาบทละครแปลนั้น ด้านแก่นเรื่อง โครงเรื่อง ขัดคิดเห็นที่ปรากฏในเรื่อง บทบาทตัวละครเป็นความสามารถของผู้เขียนบทเดิม แต่หากจะพิจารณาถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมต้องพิจารณาเปรียบเทียบบทเดิมว่าทรงแปลโดยถ่ายทอดทั้งเนื้อหาสาระและบรรยากาศได้ตรงหรือไม่ แต่การศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบโดยตลอดเรื่องเป็นการเกินความจำเป็นสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ดังนั้นจึงขอ ยกตัวอย่างการทรงแปลเพื่อให้นักศึกษาเข้าใจวิธีการที่ทรงแปลเท่านั้น จากเรื่อง เวนิสวานิช (The Merchant of Venice)

วิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) แต่งเรื่องนี้ไว้เมื่อ ค.ศ. 1595- 1597 (พ.ศ. 2138- 2140) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลเมื่อ พ.ศ. 2459 โดยทรงพิจารณาว่า นอกจากจะเป็นบทที่ใช้ในการแสดงแล้ว ยังเต็มไปด้วยโวหาร และถ้อยคำที่สละสลวยอันเป็นแบบอย่างที่ดีของจินตกวีนิพนธ์จนเป็นที่นิยมแปลเป็นภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษา แม้หลวงธรรมาภิรมย์ (ถึก จิตรถึก) จะได้แปลเรื่อง The Merchant of Venice เป็นภาษาไทยแล้ว แต่ก็เป็นการจำกัดมิได้เป็นรูปบทละคร ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะถ่ายแบบบทละครของเชกสเปียร์ให้คนไทยได้อ่านอย่างตรงตามรูปแบบ กล่าวคือ ได้เห็นทั้งลักษณะการเขียน บทละครอังกฤษของนักเขียนบทละครผู้ได้รับการยกย่องทั่วไป และได้พิจารณาสำนวนโวหาร โดยผ่านการแปลเป็นภาษาไทย ดังนั้นพระองค์จึงทรงพยายามแปลให้ใกล้เคียงบทประพันธ์เดิมมากที่สุด กล่าวคือที่ใดเชกสเปียร์ใช้ Blank Verse พระองค์ก็ทรงใช้กลอนเปล่าให้มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ มีวรรคละ 10 พยางค์แต่ไม่บังคับสัมผัส (พระองค์มักจะทรงให้พยางค์ท้ายของวรรคสัมผัสกับพยางค์ที่ 5 ในวรรคถัดไป) ที่ใดเชกสเปียร์ใช้คำประพันธ์อังกฤษ แบบที่แพร่หลายก็จะทรงใช้กลอนสุภาพ และหากคำประพันธ์อังกฤษเป็นแบบวรรคละ 6 พยางค์มีสัมผัสพยางค์ท้ายวรรคแรกกับวรรคที่ 4 และวรรคที่ 2 กับวรรคที่ 3 ก็ทรงใช้โคลง 4 สุภาพแทน และถ้าของเดิมเป็นร้อยแก้ว พระองค์ก็ทรงแปลโดยใช้ร้อยแก้วเช่นกัน

การแปลความนั้นมีทั้งการแปลอย่างเนื้อความตรงกันวรรคต่อวรรค หรือ สับการเรียงลำดับความเพื่อความไพเราะตามฉันทลักษณ์ไทย แต่ยังคงเนื้อหาเดิม ดังตัวอย่างต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

— ตัวอย่างการแปลสับลำดับความ

We should hold day with the Antipodes,
If you would walk in absence of the sun.

ถ้า मैं แม่ดวงใจเดินไกลฟီ	ส่องแสงแทนระวีสว่างหล้า
แม้ราตรีก็จะมีฟ่องประกาย	ประหนึ่งว่ากลางวันเป็นมันคง

— ตัวอย่างการแปลลำนำแสดงความรู้สึกในใจ ทรงเลือกใช้กลอนคอกสร้อยเพื่อสื่อบรรยากาศเดียวกัน

Tell me where is fancy bred,
Or in the heart or in the head?
How begot, how nourished?
Reply, reply
It is engend'ed in the eyes,
With gazing fed; and fancy dies
In the cradle where it lies.
Let us all ring fancy's knell;
I'll begin it,-Ding-dong-bell.
Ding-dong-bell.

ความเอยความรัก
เริ่มเพาะเหมาะกลางวางหัวใจ
แรกจะเกิดเป็นไหนใครรู้บ้าง
ใครถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรด
ตอบเอยตอบถ้อย
คาประสปรักสมครไซรั
แต่ถ้า मैं สายใจไม่สมคร
ได้แต่เชิญเพื่อนยามาพร้อมกัน

เริ่มประจักษ์ขึ้นต้น ณ หนไหน
หรือเริ่มในสมองครองงดี
อย่าอำพรางคอบสำนวนให้ควรถ
ผู้ใดมีคำตอบขอบใจเอย
เกิดเมื่อเห็นน้องน้อยอย่าสงสัย
เหมือนหนึ่งได้อาหารสำราญครัน
เหมือนน้ารักเสียแต่เกิดขอมอาสัญ
ร้องรำพันสงสารรักหนักหนาเอย

— ตัวอย่างการแปลเพื่อสื่อความรู้สึกหลาย ๆ อย่างที่ประดังขึ้นในใจปอร์เซีย เมื่อ
บัสนานิโยเลือกหีบให้ถูกต้อง

How all the other passions fleet to air,
As doubtful thoughts, and rash-embrac'd despair,
And shudd'ring fear, and green ey'd jealousy!
O love, be moderate; allay thy ecstasy;
In measure rein thy joy; scant this excess!
I feel too much thy blessing; make it less,
For fear I surfeit.

ความรู้สึกทั้งปวง, เช่นห้วงโย	และเสียใจ, สงสัย, เจ็บใจสิ้น
อีกทั้งความหึงหวง, ทั้งปวงบิน	สูญไปสิ้น, อยู่ยงคงแต่รัก
รักเอยผ่อนไว้นา อย่าเร่งร้อน	ค่อย ๆ ผ่อนฟุ้งเฟ้อ, อย่าหาญหนัก
ฉันทปลื้มมาก จนงง, จงผ่อนพัก	อย่าเผยรักเพลิดเพลिनจนเกินงาม

— ตัวอย่างการแปลเพื่อสื่อสารและการเปรียบเทียบ

The quality of mercy is not strain'd
It droppeth as the gentle rain from heaven
Upon the place beneath. It is twice blest:
It blesseth him that gives and him that takes.
Tis mightiest in the mightiest; it becomes
The throned monarch better than his crown.
His sceptre shows the force of temporal power,
The attribute to awe and majesty,
Wherein doth sit the dread and fear of kings;
But mercy is above the sceptred sway;
It is enthroned in the hearts of the kings;
It is an attribute to God himself;
And earthly power doth then show likest God's
When mercy seasons justice. Therefore, Jew,
Though justice be thy plea, consider this,

That, in the course of justice, none of us
 Should see salvation. We do pray for mercy,
 And that same prayer doth teach us all to render
 That deeds of met-cy I have spoke thus much
 To mitigate the justice of thy plea,
 Which if thou follow, this, strict court of Venice
 Must needs give sentence against the merchant there.

อันว่าความกรุณาปรานี
 หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ
 เป็นสิ่งดีสองชั้น, พลันปลื้มใจ
 เป็นกำลังเลิศพลั้งอื่นทั้งสิ้น :
 ประดุจทรงวรารมณ์สุนทรสวัสดิ์
 พระแสงทรงดำรงซึ่งอาชญา
 ประดับพระวรเดชวิเศษฤทธิ์
 แต่การุณยธรรมอันสุนทร
 เสดียรในหฤทัยพระราชา,
 และราชาเทียมเทพอมฤต
 ฉะนั้นนิว, แม้อ้างยุติธรรม,
 ในกระแสนแห่งยุติธรรมา
 เรวอนขอเทวให้ปรานี
 อันคำออนควรสอนและจงใจ
 ข้าได้กล่าวถ้อยคำเชิงร่ำวอน,
 ขอแต่ยุติธรรม ณ วันนี้;

จะมีใครบังคับก็หาไม่,
 จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน :
 แห่งผู้ให้และผู้รับสมถวิล :
 เจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระกรุณา,
 เรื่องจรัสยิ่งมกุฏสุดสง่า;
 เหนือประชาพสกนิกร,
 ที่สถิตอานุภาพสโมสร;
 งามจนกว่าพระแสงอันแรงฤทธิ์
 เป็นคุณของเทวาผู้มหิทธิ
 ยามบพิตรเผยแผ่พระกรุณา.
 จงกำหนดจดจำไว้ด้วยว่า,
 ยากจะหาความเกษมเปรมใจ :
 แก่ตัวเราเองนี้ทุกวันไซ้;
 ให้เราเองกรุณาปรานี.
 เพื่อขอผ่อนคำร้องของท่านที่
 กิดจดี, กิดบ้างทางกรุณา.

- ตัวอย่างการแปลที่สื่อความรู้สึกโกรธ (คนใช้ที่จะลาออกไปอยู่บ้านศัตรู) และห่วงลูกสาว (เซสสิกา) จึงพะว้าพะวังในการพรวสวาทคนใช้และเรียกลูกสาว

Shylock. Well, thou shalt see, thy eyes shall be thy judge,
 The difference of old Shylock and Bassanio.-
 What, Jessica!-Thou shalt not garmandise,

As thou hast done with me, -What, Jessica!-
And sleep and snore, and rend apparel out;-
Why, Jessica, I say!

Lancelot Why Jessica
Shylock. Who bids thee call? I do not bid thee call.

ไซล๊อค เออดีแล้วไม่ช้าได้รู้สึก รู้สำนักสสาระเนแนส่ายที่,
 คาไซล๊อคหรือบัสธานีโยดี:- เช้สสิกามานี่!- มึงอย่าคิด
 ว่าจะได้อืมน้ำและสำราญ เหมือนอยู่บ้านกูนี้, มึงคิดผิด:-
 เช้สสิกามานี่!- ที่มึงคิด จะได้นิตยน์อนขี้เกียจเหี้ยดกายา
 คงไม่ได้สมหวัง, ทั้งนุ่งห่ม จะได้เหมาะอารมณ์อย่าฝันหา,
 เช้สสิกามานี่แน!

ลานชล๊อต แม่เช้สสิก้า!
ไซล๊อค นั้นใครบอกมึงหว่าให้เรียกร้อง?

เมื่อผู้อ่านได้อ่านบทละครเรื่องเวนิสวานิชฉบับภาษาไทยจะได้รับสาระต่าง ๆ จากทัศนะของเชกสเปียร์ อาทิเช่น แก่นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ความกรุณานั้นงดงามกว่าความอาฆาตพยาบาทเพียงไร สภาพของกลุ่มชนที่ขัดแย้งกันในสังคม ความไม่เข้าใจกันระหว่างพ่อกับลูก ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน การวางตัวที่เหมาะสมในการคบหาสมาคม ลักษณะของคนแบบต่าง ๆ ฯลฯ เชกสเปียร์สื่อสาระดังกล่าวด้วยวิธีใดบ้าง วางโครงเรื่องอย่างไร และสำนวนโวหารเป็นอย่างไรก็เป็นสิ่งที่ผู้อ่านพระราชนิพนธ์แปลพึงได้รับทั้งสิ้น

อนึ่งนอกเหนือจากสาระ ข้อคิดเห็น ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมของคริสเตียนและยิว ตลอดจนความสนุกสนานที่ผู้อ่านพึงได้รับจากเรื่องเวนิสวานิชแล้ว ผู้อ่านยังจะได้สังเกตอื่น ๆ เกี่ยวกับการละครของอังกฤษอีกเช่น เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวเอกฝ่ายหญิงในบทละครของเชกสเปียร์มักจะมีบทบาทไม่มากนัก และมักมีการปลอมตัวเป็นชายเช่นนางปอร์เซียในเรื่องเวนิสวานิช นางรอสสละลินด์ในเรื่องตามใจท่าน หรือเลดี้แมคเบธในเรื่องแมคเบธซึ่งถึงแม้จะไม่ปลอมตัวเป็นชายแต่ก็มีพฤติกรรมแข็งเหี้ยมประดุจชาย หากผู้อ่านสนใจในลักษณะของตัวเอกฝ่ายหญิงดังกล่าวแล้ว และสืบสาวไปก็อาจทราบได้ว่า ทั้งนี้เนื่องมาจากการแสดงละครในสมัยเชกสเปียร์นิยมใช้เด็กชายที่เสียงยังไม่แตกเป็นนางเอก ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้อง และถนัดกับบุคลิกภาพของผู้แสดงตัวเอกฝ่ายหญิงของเชกสเปียร์จึงอยู่ในลักษณะดังกล่าว

ฝ่ายตัวตลกก็เช่นกัน ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าตัวตลกในบทละครของเชกสเปียร์ มีลักษณะแตกต่างกับตัวตลกของละครตะวันตก เช่น จากละครสั้นสกอต (ดูตัวอย่างได้จากบทละครแปลเรื่องปรียทรรพิกา) หรือละครไทยบางประเภท เช่น ละครรำ ละครร้อง กล่าวคือ ตัวตลกในบทละครของเชกสเปียร์มักจะมีโอกาสแสดงความเฉลียวฉลาด และมีบทเจรจาแสดงข้อคิดเห็นและการมุกตลก เป็นตลกโวหารมากกว่าตลกท่าทาง หรืออยู่ในลักษณะของการรู้เท่าทันตัวละครตัวอื่น แต่ตัวตลกส่วนมากในละครไทยมักจะเป็นแบบตลกด้วยคำพูดหรือท่าทางที่ชวนขัน และเมื่อได้อ่านพระราชนิพนธ์บทละครพูดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องอื่น ๆ ก็จะได้เห็นอิทธิพลของลักษณะตัวตลกแบบของเชกสเปียร์

อนึ่งผู้ที่เคยอ่านเรื่อง ตามใจท่าน ของเชกสเปียร์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลมาจะจำได้ถึงการเปรียบเทียบตอนหนึ่งว่า โลกเหมือนโรงละคร และแต่ละคนเหมือนตัวละครที่มีบทบาทต่าง ๆ กันตามวัย ดังความในองก์ที่ 2 ตอนที่

ที่ว่า...ทั้งโลกเปรียบเหมือนโรงละครใหญ่, ต่างมียามเข้าออกอยู่เหมือนกัน; คือแบ่งเป็นเจ็ดปางอย่างนี้ไซ้ ในวงแหวนที่เลี้ยกล่อมเกลี้ยงมา สองคือนักเรียนแรกเขียนอ่าน ปางสุดท้ายที่หมายจบประวัติ มีแต่หลังลิ้มไป, อีกรั้วฟัน	หญิงชายไซ้เปรียบตัวละครนั้น: คนหนึ่งนั้นย่อมเล่นตัวนานา, หนึ่งถูกอ่อนนอนร้องไห้อยู่จำ ๆ จนกว่าจะสามารถอาจเลี้ยงตน. อันเห็นชัดกลับเป็นเด็กอีกแม่นมั่น ไร้ตา, ไร้สรรพ, ไร้ทั่วไป.
---	---

ความเปรียบว่าโลกเหมือนโรงละครก็ปรากฏในเรื่องเวนิสวานิชอีก แต่เชกสเปียร์มิได้เปรียบวัยต่าง ๆ ของคนว่าเป็นบทบาทต่าง ๆ กันดังในเรื่อง ตามใจท่าน หากแต่เปรียบว่า คนที่มีบุคลิกต่าง ๆ กันแต่ละคนเหมือนตัวละครต่าง ๆ กัน ดังคำพูดของอันโตนิโอ ที่ว่า

...สหยากราติยาโนอย่ากังขา โลกนี้เหมือนละครโรงนิด ๆ ต่างมีบททำและท่าทำ ส่วนข้าเป็นตัวละครเจ้าจึงเหงา กราติยาโน	ข้าเห็นโลกก็เป็นโลกไม่แปลกผิด คิดว่าเราเป็นละครอยู่ทั่วกัน ต่าง ๆ นานาเหมือนสร้างสรรค์ จบเท่านั้น ข้าขอเป็นตัวฮา
---	--

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าพระราชนิพนธ์แปลให้สาระประโยชน์แก่ผู้อ่านนอกเหนือจากลักษณะบทละครตะวันตก และเพื่อให้บทละครที่ทรงแปลมาเกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านฉบับภาษาไทยอย่างเต็มที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงทำเชิงอรรถ และ ภาคผนวก เพื่ออธิบายศัพท์ ความหมายและข้อเฉพาะต่าง ๆ ที่คนไทยไม่รู้จัก ในบางแห่งทรงให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม

ปริยทรรศึกษา

พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ควรแก่การสนใจ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยถอดละครสันสกฤตเป็นภาษาไทยโดยคงรูปเดิมทุกประการ เพราะทรงมีจุดมุ่งหมายให้ทราบแบบอย่างของละครสันสกฤตโบราณ จึงเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจจะศึกษาลักษณะละครสันสกฤตว่าเหมือนหรือต่างกับละครไทยอย่างไรบ้าง

ปริยทรรศึกษา เป็นพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าศรีธรรมวรรธนเทพ กษัตริย์แคว้นหนึ่งในอินเดีย ซึ่งครองราชเมื่อ พ.ศ. 1149 ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้แปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษซึ่งคุชภักตย์ ปัทมโชติ นรินัน แปลจากฉบับภาษาสันสกฤตและปรากฏ

ลักษณะคำประพันธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยึดตามแนวเดิม กล่าวคือตอนใดคำพูดเป็นร้อยแก้วก็ทรงพระราชนิพนธ์เป็นร้อยแก้ว ตอนใดเป็นฉันทก็ทรงพระราชนิพนธ์เป็นฉันท ถ้าเป็นฉันทแบบที่ไม่มีในภาษาไทย หรือไม่เหมาะที่จะแต่งให้ไพเราะและได้ใจความดีในตอนนั้นก็ทรงเลี่ยงไปใช้ฉันทชนิดอื่นแทน บางบทที่เป็นบทขับร้องทรงพิจารณาใช้กลอนแปดและบทดอกสร้อยเพื่อสะดวกแก่การขับร้อง

ลักษณะของละครสันสกฤต ปริยทรรศึกษาแสดงลักษณะของละครสันสกฤตดังต่อไปนี้

- เริ่มต้นด้วยบทนานที (คำขอพร) สรรเสริญเทวดา
- สูตรธาร (นายโรง) ออกมากล่าวถึงเรื่องที่กำลังจะแสดง
- มีตอนวิษกัมภกเป็นตอนแทรกเพื่อแถลงเรื่อง หรือเชื่อมหัวต่อระหว่างองก์ เหตุที่ต้องมีตอนวิษกัมภกเชื่อมระหว่างองก์ เพราะตามแบบละครสันสกฤตกำหนดว่า ในองก์หนึ่ง ๆ ต้องแสดงเฉพาะเหตุการณ์ที่เป็นไปในสถานที่เดียวและในเวลาเดียว เมื่อใดเปลี่ยนสถานที่หรือเปลี่ยนเวลาจะต้องขึ้นองก์ใหม่ ฉะนั้น เพื่อให้เรื่องดำเนินติดต่อกันจึงแต่งเป็นวิษกัมภกให้ตัวละครไม่สำคัญออกมากล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างองก์
- เรื่องดำเนินต่อจากวิษกัมภก ตัวละครพูดสองภาษา คือ ตัวละครชายพูดภาษาอังกฤษ เว้นตัวตลก (วิทุษก) พูดภาษาปรากฏ ตัวละครหญิงพูดภาษาปรากฏ ยกเว้นสาวกฤตยานี พูดภาษาสันสกฤต (สาวกฤตยานีคือหญิงผู้ดีมีอายุและความรู้)

เนื้อเรื่องดำเนินไปภายในระยะเวลา 1 ปี ส่วนเหตุการณ์ในองค์หนึ่ง ๆ ก็ดำเนินไปแล้วเสร็จภายในวันเดียว

- มีคนสนิทของพระเอก เรียก วิฑูษกะ (เพิ่มรสชาด)
- มีละครที่เล่นภายในเรื่องละครอีกเรื่องหนึ่ง เรียกว่า วรรณนาฎกะ
- ตอนท้ายเรื่องมีคำนำอวยพร เรียกว่า ภรตวากย์ หรือ ประสัสดิ (ในเรื่องนี้ ขอให้ มีฝนตกเพื่อพืชผลจะได้งอกงาม ขอให้ชนทั้งหลายประสบแต่ความสำเร็จ ไม่มี คำเสื่อมและขอให้ด้วยคำใส่ร้ายกันพินาศลง)

ข้อดีของพระราชนิพนธ์ของพระราชนิพนธ์เรื่องปริยทรรศิกา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงแต่จะทรงถอดบทละครสันสกฤตเป็นภาษาไทยอย่างรักษารูปแบบเดิม พระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์คำอธิบายต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด ได้แก่ เรื่องประวัติและรัชสมัยของพระเจ้าศรีทรรยวรณะกาละเวลาในเรื่อง “ปริยทรรศิกา” ท้าวอุทัยนัฏสราษ (พระเอกในเรื่องปริยทรรศิกา) ภาษาที่ใช้ในละครเรื่องนี้ บุพผชาติและพฤษชาติที่ออกนามในเรื่องปริยทรรศิกา และละครภายในเรื่อง อนึ่งข้อความตอนใดในบทละครที่ยากแก่การเข้าใจ ก็ทรงอธิบายประกอบโดยทรงทำเป็นเชิงอรรถ ทั้งนี้รวมทั้งข้อเฉพาะบางข้อด้วย ถ้าเป็นข้อที่คนอ่านควรรู้จัก และถ้าเคยทรงพระราชนิพนธ์ไว้แล้วก็ทรงท้าวความถึง และทรงระบุชื่อหนังสือที่ทรงแนะนำให้ไปค้นคว้าต่อ

11. พระราชนิพนธ์บทละครแปลง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดัดแปลงบทละครภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นภาษาไทยหลายเรื่อง อาทิเช่น

11.1 ทรงดัดแปลงจากบทละครอังกฤษได้แก่

กุศโลบาย		งดการสมรส	เจ้าคุณเจ้าชู้
ชิงนาง	ต้อนรับลูก	ท่านรอง	นินทาสมิสร
ผิดวินัย	เพื่อนตาย	เสือเด่า	หาเมียให้ผัว เป็นต้น

11.2 ทรงดัดแปลงจากบทละครฝรั่งเศส อาทิเช่น

เกินต้องการ	คดีสำคัญ	ตบตา	ร.ต.ล.นนทรี (ร.ต.ล. เรือไต้หน้าหลวง)
ล่ามดี	วิไลเลือกคู่	หลวงจำเนียรเดินทาง	หมอลำเป็น

ลักษณะการทรงแปลงบทละครจะต่างกับการแปล เพราะทรงมีพระราชประสงค์ต่างกัน บทละครที่ทรงเลือกมาดัดแปลงนั้นเพราะทรงเห็นว่าแก่นเรื่องหรือโครงเรื่องแปลกสนุกสนาน จึงทรงคงลักษณะดังกล่าวไว้ แต่ทรงเปลี่ยนลักษณะตัวละคร บทสนทนาบางตอน และความเปรียบเทียบกับจีน หู ซินตาคนไทย เพื่อจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินได้เต็มที่โดยไม่มีบรรยากาศของตะวันตกแทรกอยู่ นั่นคือการเปลี่ยนจากวัฒนธรรมตะวันตกเป็นวัฒนธรรมไทยนั่นเอง

เพื่อให้เห็นตัวอย่างวิธีการที่ทรงดัดแปลงบทละครชัดเจนขึ้นจึงขอเปรียบเทียบกับบทละครเรื่อง เจ้าคุณเจ้าชู้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดัดแปลงจากเรื่อง The Gay Lord Quex ของ Arthur Wing Pinero

The Gay Lord Quex เป็นบทละครที่ Arthur Wing Pinero เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1899 ใช้แสดงครั้งแรกที่โรงละคร Globe กรุงลอนดอนเมื่อวันที่ 8 เมษายน 1899 ครั้งที่สองที่ New York Criterion Theatre เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 1900 และครั้งที่สามที่ The Duke of York's Theatre เมื่อ ค.ศ. 1902 ต่อมาในปี ค.ศ. 1917 ได้กลับมาแสดงที่ New York อีก นับได้ว่าเป็นละครเรื่องหนึ่งของ Pinero ที่ได้รับความสนใจมากพอสมควร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแต่งแปลงบทละครประเภท Comedy เรื่อง The Gay Lord Quex นี้เป็นภาษาไทย และทรงตั้งชื่อเรื่องว่า “เจ้าคุณเจ้าชู้” เรื่องย่อเจ้าคุณกรมสิงหนาท (Lord Quex) มีนิสัยเจ้าชู้ เมื่อพบหญิงที่ถูกใจ (แม่สงวน, Miss Eden) ก็พยายามกลีบตบ แม่ศรี (Sophy) เพื่อนของแม่สงวนหญิงที่เจ้าคุณพอใจไม่เชื่อว่าเจ้าคุณจะกลีบตบเป็นคนดีได้ จึงพยายามทดลองเพื่อจับผิดเจ้าคุณฯ แต่เจ้าคุณฯ กลับเป็นคนดีได้อย่างแน่นอน แม่ศรีจึงสนับสนุนและช่วยเหลือเจ้าคุณฯ แม่ศรีได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ร.อ.เอื้อ (Captain Bastling) คู่รักเก่าของแม่สงวนเป็นคนเจ้าชู้ แม่สงวนได้เห็นความเจ้าชู้ของคู่รักเก่า จึงตกลงแต่งงานกับเจ้าคุณวิกรมสิงหนาท

เมื่อเปรียบเทียบบทละครทั้ง 2 ฉบับนี้โดยละเอียดแล้ว จะปรากฏข้อที่เหมือนกัน และข้อที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้ คือ

ฉาก จำนวนฉากนั้นมีเท่ากัน คือ 4 ชุด หรือ 4 Acts แต่ที่แตกต่างกันคือ สถานที่นั้นเป็นสถานที่เหมือน ๆ กัน เช่น บ้าน ห้องนอน แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดัดแปลงให้ตัวเอกคือ Sophy หรือแม่ศรีนั้นเป็นช่างตัดเสื้อแทนช่างทำเล็บ ดังนั้นร้านเสริมสวยจึงต้องกลายมาเป็นร้านตัดเสื้อ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้ชื่อสถานที่ ถนน ตำบลเป็นไทย และมีถนนตำบลนั้น ๆ ตามความเป็นจริง และพอจะเทียบกับของอังกฤษว่าอยู่ในย่านที่เจริญ หรือย่านที่เป็นที่พักคนมั่งมี ดังจะขอยกมาเทียบเคียงดังนี้

Act 1
Establishment of Sophy Fullgarney,
Manicurist and Dispenser of
Articles for the Toilet,
185 New Bond Street (Afternoon)

Act 2
At Lady Owbridge's The "Italian Garden,"
Fauncey Court, Richmond. (Evening)

Act 3
A Boudoir and Bedroom at Fauncey
Court

Act 4
In Band Street Again
(The following day)

ชุดที่ 1
ร้านตัดเสื้อของแม่ศรี
ถนนเจริญกรุง
(บ่าย)

ชุดที่ 2
สวนในบ้านคุณอ่วมที่สามเสน
(เย็น)

ชุดที่ 3
ห้องนอนคุณหญิงรินในบ้านคุณอ่วม
(กลางคืน)

ชุดที่ 4
ร้านตัดเสื้อของแม่ศรี
(วันรุ่งขึ้น)

ฉบับของ Pinero ยังมีบอกไว้ละเอียดกว่าฉบับพระราชนิพนธ์ว่า The action of the Play is comprised within the space of twenty-four hours.

ตัวละคร ฉบับของ Pinero มีจำนวนตัวละครมากกว่า คือ มี 19 ตัว แต่ฉบับพระราชนิพนธ์มีเพียง 13 ตัว 6 ตัวที่ขาดไปเป็นตัวละครที่ไม่มีความสำคัญ เช่น คนในร้านแม่ศรี ลูกค้า เป็นต้น ฉบับพระราชนิพนธ์ใช้ชื่อไทยหมดแต่ก็ยังพอจะสังเกตได้ว่าได้ทรงพยายามใช้เค้าเดิม เช่น อักษรนำ ชื่อมักเป็นพยัญชนะเสียงเดียวกัน หรือบางที่ทรงเปลือยกมาเลย เช่น Miss Moon เป็น แม่จัน เป็นต้น

The Marquis of Quex

Sir Chichester Frayne

Captain Bastling

"Valma", otherwise Frank Pollitt

The Duchess of Strood

Julia, Countess of Owbridge

Mrs. Jack Eden

Muriel Eden

Sophy Fullgarney

พระยาวิกรมสิงหนาท

พระวิเชียรบุรินทร์

นายร้อยเอกเอื้อ

"หมอสวรรณ" (ชื่อจริงชื่อหยง)

คุณหญิงริน

คุณอ่วม

แม่เพื่อน

แม่สงวน

แม่ศรี

Miss Moon	แม่จัน
Miss Huddle	แม่หุ่น
Miss Claridge	-
Miss Limbird	-
A Young Lady and other	หญิงผู้ดี (มาดัดเสื้อ)
Patrons of Miss Fullgarney	
Servants at Fauncey Court	บุญ (บ่าวผู้ชายของคุณอ่วม)
Mrs. Watson	แม่สอน (บ่าวคุณหญิงริน)

คำพูดของตัวละครที่ฉบับพระราชนิพนธ์ไม่มีนั้น เป็นคำพูดของลูกค้าที่มาทำเล็บ ชื่อของในร้านแม่ศรี ซึ่งเมื่อขาดไปก็ไม่ทำให้เรื่องเสียไป และบางทีก็เป็นคำพูดของหลายคนในพวกเดียวกัน เช่น พวกลูกมือในร้าน ในฉบับพระราชนิพนธ์ แทนที่จะใช้ตัวละคร 4 ตัวพูด ก็ทรงใช้เพียง 2 ตัว เท่าที่มี

การบรรยายตัวละครในฉบับภาษาอังกฤษแตกต่างจากฉบับภาษาไทยบ้าง เช่น อาชีพของแม่ศรี ฉบับเดิมให้เป็นช่างทำเล็บ แต่ในฉบับไทยเป็นช่างตัดเสื้อแทน ซึ่งก็คงเป็นเพราะอาชีพช่างเล็บในเมืองไทยสมัยนั้นยังไม่เป็นที่นิยม ไม่สามารถตั้งเป็นร้านได้ และผู้ชายก็ไม่นิยมทำเล็บตามร้าน จึงทรงดัดแปลงให้เข้าสภาพความเป็นจริง และเมื่อดัดแปลงอาชีพแล้ว รายละเอียดอื่น ๆ บางอย่างก็ต้องดัดแปลงให้สอดคล้องไปด้วย เช่น ตอนที่ Sophy ทำเล็บให้ Lord Quex ที่บ้านคุณอ่วม และถอดแหวนไว้บนโต๊ะ ฉบับไทยให้เป็นแม่ศรีวัดตัวตัดเสื้อให้พระยาวิกรมและลี้มกลักเข็มไว้ นับว่าทรงดัดแปลงให้สอดคล้องกันได้ดีเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังมีที่ลักษณะตัวละครของฉบับไทยผิดไปจากฉบับเดิมบ้าง เช่น อายุของพระยาวิกรม และ พระวิเชียรบุรินทร์ ของฉบับเดิม Lord Quex อายุ 48 Sir Frayne อายุ 45 แต่ในฉบับไทย พระยาวิกรมอายุ 45 และพระวิเชียรฯ อายุ 42 ลดลง 3 ปี เข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงดัดแปลงให้เข้ากับสภาพคนไทยในสมัยนั้น เพราะผู้ชายอายุ 48 ของไทยจะเกินไปเกินกว่าที่จะแต่งงาน และมีบทบาทเป็นพระเอกได้ ส่วนที่ทรงเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวละครในแบบไทยอีก คือ เรื่องราวของพ่อสุวรรณนั้นทรงเพิ่มว่าให้เป็นเชื้อจีน พ่อขายหนูเดิมไว้เปีย เพื่อให้ดูเป็นลักษณะที่ด้อยลงไป ซึ่งจะตั้งเป็นข้อรังเกียจตามความรู้สึกของคนไทยได้ (ตอนที่เกรงแม่ศรีจะรังเกียจ) Lord Quex นั้น ตามฉบับเดิม เป็นชายผิวคล้ำ (The dark one) แต่ผู้ชายที่จัดว่างามในสายตาของคนไทยไม่นิยมคนคล้ำ แต่นิยมคนขาว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดัดแปลงให้พระยาวิกรมเป็นคนผิวขาวตามความนิยมแบบไทย ในฉบับไทย